Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 195 (11393) | 1980 чылдың август 22, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧУРТТА ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫ

Съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге кир-геш, чурттуң чер ажылдыглары өстүрүп алган дүжүүнүң чидириг чокка, дүрген-не ажаап алырын күзеп турар.

Тараажыларда сагыш салыр чүве-ле хөй: ажылдар чарын байдалдарда чорул, чаъс-долу болгаш хат-шуурган үргүлчү болуп турар. Техниканы эвээнгир ажыглаары, ажаап алыышкынның аргаларын чөп шилип алыры ажылга улуг ажыын чедирип турар. Ындыг техника чижээ лээрге, Ставропольдуң, Кубаньның болгаш Донуң механизаторларынга тараа культураларын кезерин болгаш бастырарын кыска хуусаада доозар аргалы берген. Чурттуң соңгу болгаш чөөн талакы районнарының тараа кезилдезинче кирген ажыл-агыйлары ону ажыглап турар. Ол черлер эажок улуг хемчээллиг ажылдарны күүседир. Ажылдарның чайгы-күскү комплексин чорударынга бо черлерниң агаар-бойдузу хөй үени бербес болгай.

Кукурузаны санаваска чуртта ниитизи-биле сөөлгү хүннерге чедир 55 миллион 600 муң гектарның тараазын болгаш тараа-бобы культураларын кескен. Ол—планның 45 хуузу-дур. Кестинген шөлдерниң 83 хуузунуң тарааның бастырган.

Тарааны садарының темпилери өзүп турар. Кубаньның болгаш Донуң тараажылары Төрээн чурттуң шыгжамырынга ийи-ийи миллион тонна тарааны, Оренбургтуң болгаш Саратовтуң тараажылары 1—1 миллион тонна тарааны урган. Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан. Беш чылдың дооступ чылынга дыка хөй ажыл-агыйлар, харын-даа бүдүн-бүдүн районнар чүгле планныг онаалдаларын күүседирин эвес, харын агаар-бойдузу таарымча чок болган чылдарда тургустунган өрелериниң орнунга база тарааны садарын кызыдып турар.

Мал чемнерин белеткээрин уламчылап турар. Тарымал болгаш чайгаар үнген оът сигенин 67,8 миллион гектардан кескен. Белеткезе чогуур сигенниң 58 хуузун, сенажтың—90 хуузун, саванның, мякинаның болгаш бөдүүн өске-даа чемнерниң—26 хуузун белеткээн. 22 миллион тонна ажыг силосту салган. Сиген далганын болгаш хоолулуг өске-даа мал чемнерин арбыны-биле белеткеп турар.

(СЭТА).

СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму

КОМСОМОЛЧЕ ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. ООРЖАКТЫҢ илеткелиниң допчулалы

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң партияның ээлчеглиг XXVI съездизин чылдырар дугайында шиитпирлеринге сорук кирген политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг көдүрлүүшкүннүг болгаш кызымаккай ажылдап турар.

Бистиң социал-экономиктиг бүгү чедиишкиннеривис, тургузукчу күш-ажылдың тайбың байдалы, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң херээнге бистиң чуртувустуң киирип турар улуг салыышкыны болза СЭКП-ның иштики болгаш даштыкы политиказының чайгылыш чок боттанышкынының, оон ленинчи Төп Комитединиң, амгы үениң шылгарангай партия болгаш күрүне ажылдакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюроның хөй талалыг база чүткүлдүг ажыл-чорудулгазының түңнели болуп турар. Боттарын билчир чоруктуң, тайбыңны болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганы быжыглаарының база бир көскү чижээ, Москвага эрткен Олимпиада-80 болур. Ону организастыг эрттирериңче СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, эш Л. И. Брежнев бодуу аажок улуг сагыш салган.

Бүгү совет улус ышкаш, бистиң республиканың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан чүүлдерин болгаш түңнелдерин иизи-биле чүүлдүгзүнүп, партияның ээлчеглиг XXVI съездизин чылдырар дугайында, Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының дугайында оон шиитпирлерин улуг сеткил ханыышкыныг уткаан.

«Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы республиканың коммунистериниң, комсомолчуларының болгаш бүгү ажылчы чоннарының чогаадыкчы энергиязын, энтузиасчы чоруун, күш-ажылчы идепкейин хайныктырган.

Республикада 14 бүдүрүлге, 130 бригадалар, ээлчеглер, цехтер, участоктар беш чылдың онаалдаларын күүсеткенин рапорттааннар. Ону бүдүрүлгениң 4000 мурнакчылары күүседипкен. Республиканың үлетпүрү чартык чылда продукция сайгарар планын 100,5 хуу күүсеткен. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Кызылдың сүт заводу, алгы заводу, мебель фабриказы планын хуусаа бетинде боттандырган. Көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары малдың баш санын камгалаар, часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорудар дээш улуг күжениишкинин үндүрүп, күрүнеге эът, сүт, чуурга, дүк садарының чартык чыл пландарын күүседип шыдааннар. Амгы үеде олар ниитиниң малынга чем белеткелин кызымаккай чорудуп турар.

Алдан чыл бурунгаар В. И. Ленин комсомолдуң III съездизинге бодунуң программа болган чугаазынга аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге, чаа ниитилелди тургузарынга ВЛКСМ-ниң ролюн болгаш туружун тодараткан. Бистиң ниитилелививистиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы партия организацияларының аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылын улам ыңай күштелдирерин негеп турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге, Красноярскиниң партия организациязының комсомолду удуртуп турарының дугайында, ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалдарынга, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыткан чүүлдерге болгаш түңнелдерге дүүштүр республиканың партия организацияларының комсомол организацияларын удуртур талазы-биле ажылын чугаалажып көөрү, мөөңнеттинген арга-дуржулганы ниитилештирери, аныяктарның кижизидилгезин экижидер талазы-биле программаны тодарадыры чугула.

Комсомолдуң область организациязы сан талазы-биле өзүп, организас талазы-биле быжыгып, аныяктарның күш-ажылчы, идей-политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинге чамдык дуржулганы мөөңнеп алган. Материалдыг чаагай кежикти бүдүреринде 35 муң оолдар, кыстар, оон иштинде 18 муң комсомолчу ажылдап турар. Аныяктар көдээ ажыл-агыйны, үлетпүрнү, капитал тудугну, транспортту, чоннуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирип турар. Комсомол организацияларының мал ажылынга шефтээшкини эки чаңчыл апарган. Чүгле бо адырда безин 2500 оолдар, кыстар ажылдап турар.

Партия обкому комсомолчуларның болгаш аныяктарның күш-ажылчы база политиктиг идепкейин бедидеринче, оларны ниитилел бүдүрүлгезинче, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче СЭКП Кызыл хоорокомунуң, райкомнарының, ВЛКСМ обкомунуң, хоорокомунуң болгаш райкомнарының кичээнгейин доктаамал угландырып келген. Партия организациялары комсомол организацияларынга, аныяктар коллективтеринге хайныышкынныг күш-ажылдың байдалын, шалыпчы, бедик сагылга-чурумнуг, организастыг чорукту тургузар дээш ажылдап турар. Аныяктарның мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле беш чылдың күш-ажылчы ээлчээ уламчылаан. «Беш чылды—шалыпчы ажыл-биле доозар. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур» деп лозунгнуң адаа-биле шимчээшкин калбарган. Үлетпүрде, тудугда, транспортта, амыдырал хандырылгазында болгаш көдээ ажыл-агыйда аныяктарның он-он коллективтери, түс-түс аныяк мурнакчылар беш чыл планын хуусаа бетинде күүседипкен. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 14000 ажыг оолдар, кыстар киржип турар. 5000 ажыг кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчылары Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Куулар Хеймеректиң, Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң механизатору Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, бодунуң беш чыл планын 1979 чылда-ла күүседипкен Василий Дүдүпейниң аттары республикада эки билдингир. Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреаттары аныяк хойжулар «Нарын» совхозта Антонина Баянова, «Искра» совхозта Раиса Ооржак, Туранның «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы Виктор Титов, Тээлиниң № 741 КМК-зының бызанчы-бетонщиктер бригадири Андрей Кара-Сал болгаш өске-даа мурнакчылар кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап турар. Республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында 300 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери ажылдап турар, оларның дыка хөйү бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Илеткелчи оон ыңай чамдык партия, профэвилел организациялары, ажыл-агый удуртукчулары аныяктар кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды кошкак чорудуп, оларны планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседиринче, ажылдың ажыктыы болгаш шынары, камналга чурумун күштелдирери дээш демиселче мобилизастаар талазы-биле чогуур хемчеглер албайн, «Хожудап турарлар чокка ажылдаар» деп шимчээшкинче четпес хаара тудуп турарын чугаалаан. Күш-ажылды организастаар, аныяк ажылчыннарга культура-амыдыралдың, чуртталганың таарымчалыг байдалдарын тургузуп бээринче эвээш сагыш салып турар. Оон түңнелинде улус ажыл-агыйының чамдык адырларында кадрларның үнер-кирери хөй, ажылчын кужү чедишпес чоруктар бар болуп турар. Чамдык совхозтарның механизатор кадрлар-биле хандыртынганы чүгле 50 хуу, хойжулар, кадарчылар болгаш саанчылар чедишпейн турар.

Республикада чамдык тудуг организациялары тудугжулар чедишпезинден бүдүрүлге онаалдаларын доктаамал күүсетпейн келген. «Шагонартяжстрой» тресте 655 ажылчын чедишпес чорук оол хожудаашкынының кол чылдагааны болуп турар. Ындыг турбуже трестиң салбырларынче ажылдаары-биле чоруткан Кызылдың № 4 профтехучилищезиниң 30 доозукчуларының ам чүгле 12-зи ында арткан. Ажылчыннарның күш-ажылын организастаанында четпестер хөй. Партияның Улуг-Хем райкому болгаш комсомол райкому, «Шагонартяжстрой» трестиң партбюрозу болгаш удуртулгазы тудугга кадрларны чыыр база турумчулар талазы-биле багай ажылдап, кижилерниң ажылдаарынга амыдырал-чуртталганың таарымчалыг байдалдарын тургуспайн турар. Тудугда комсомол организацияларының ролю кудук ВЛКСМ комитеди. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунуң штабы аныяктар ортузунга социалистиг чарышты, культура-массалыг, спортчу ажылдарны багай чорудуп турар. Партбюро, комсомол комитеди, штаб бүдүн чартык чыл иштинде Чаа Шагаан-Арыг хоорайның клувунуң эгелекчизинге кижи тып чадаан.

Улус ажыл-агыйының кадрлар-биле хандыртынганынга бергелер бар турбуже, 1979 чылда Тыва АССР-ниң чонунуң чизезин өзүгаар алырга бисте 16 хардан 29 хар чедир назылыг 1039 аныяк кижилер кайда-даа ажылдавайн турган. Статистиканың медээзи-биле алырга, профтехучилищелер доозукчуларының чүгле 67 хуузу тускай эртемниң аайы-биле ажылдап турар. Чамдык профтехучилищелерде болгаш ниити билиг школаларында партия, комсомол организациялары база башкылар коллективтери сургуулдарның билииниң шынарын экижидер, күш-ажылды мөөрелдиг көөрүнге оларны кижизидер талазы-биле кошкак ажылдап турарын демдеглээри чугула. Ылаңгыя Кызылдың № 1 көдээ профтехучилищезинде, хоорайның № 4 профтехучилищезинде, Балгазынның № 2 көдээ профтехучилищезинде, Сүт-Хөл, Саглы, Чыраа-Бажы, Аржаан, Тоора-Хем, Дөң-Терезин, Бай-Даг школаларында профуганнышкын болгаш күш-ажылга өөредилгени багай тургускан.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары кадрларны оларга белеткеп турар училищелерниң хөгжүлдезинге онза сонуургалдыг болур ужурлуг. Ындыг турбуже олар, ылаңгыя «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестер, Көдээ ажыл-агый министерствозу училищелерниң материал-техниктиг баазаларынче багай сагыш салып турар. Сургуул аныяктарны күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидериниң эң-не чугула чүүлдериниң бирээзи студентилерниң тудуг отрядтарынга, школаларның күш-ажыл каттыжыышкыннарынга киржири болур. Республикада 77 отрядты тургускан, ында 2500 оолдар, кыстар хаара туттунган. Олар тудуг объектилеринге 5,5 миллион рубльдиң шиңгээдир ужурлуг.

Оолдар, кыстарны күш-ажылга кижизидерин экижидеринге ВЛКСМ комитеттеринге бүгү талалыг дузалаары, деткиири СЭКП хоорокомунуң, райкомнарының, парткомнарның, партия эге организацияларының, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел организацияларының доктаамал сагыш салыр чүүлү болур ужурлуг.

Республиканың партия организациялары аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинче, оларның марксистиг-ленинчи мировоззрениезин хевирлээринче, ниитилел амыдыралының бүгү болуушкуннарын ангының туружу-биле көөрүнге кижизидеринче онза кичээнгей салып турар. СЭКП обкому комсомол организацияларының идей-кижизидилгелиг ажылының арга-методтарын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынче оларның күжениишкинин доктаамал угландырып турар. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политиктиг кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалы ол ажылды экижидеринге ханы салдарны чедирген.

Республикада аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды экижидеринге эргежок чугула байдалдар тургустунган. Бисте бүгү-нити ортумак өөредилгеже шилчиишкин колдуунда доозулган. Школаларда 63 муң уруглар өөренип турар, республиканың чонунуң ол дөрттүң бирээ бир кезээ болуп турар. Ийи дээди, беш тускай ортумак өөредилге черлеринде, алды профтехучилищелерде 8500 ажыг оолдар, кыстар өөренип турар. Чыл бүрүде комсомол организацияларында 350 ажыг политбөлгүмнерни болгаш семинарларны тургузуп, ында 9000 ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар өөренип турар. 7000 хире аныяк ажыл-ишчилер экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Хөй-хөй комсомолчулар партия өөредилгезиниң системазында билиин бедидип турар.

Оон-биле чергелештир партия организацияларынга аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Аныяктарның нити билииниң деңнелин бедидер, оларның марксистиг-ленинчи мировоззрениезин хевирлээр талазы-биле ВЛКСМ комитеттериниң ажылында четпестер чогум-на оон-биле тайылбырлаттынар.

Партияның Кызыл хоорокому, Каа-Хем, Улуг-Хем, Кызыл райкомнары комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин организастаарынче четпес кичээнгей салып турар. Эрткен чылын Кызыл районда комсомолдуң политөөредилгезиниң дөрт бөлгүмү тараан, элээн хөйүнге чүгле бир-ийи кичээлдер эрткен. Каа-Хем районда комсомолдуң 15 политбөлгүмүнүң чүгле 10-у өөредилге чылын доозкан. «Найырал», «Х Улуг хурал», «Кызыл тук», «Бүрен» совхозтарда, «Тудуг кезектери» комбинатта, Куркомсельхозтехниканың АТБ-зында, Тываның электри четкилеринде комсомол организацияларында аныяктарның политиктиг болгаш нити билиг өөредилгезин четпес организастаан.

Аныяктарның интернационалчы кижизидилгезинче, ленинчи национал политиканың чедиишкиннерин, улустарның акы-дуңмалышкы найыралын быжыглаарын пропагандалаар

(Төнчүзү 2-ги арында).

АНЫЯК ШҮЛҮКЧҮЛЕР ФЕСТИВАЛЫ

КӨДЭЭ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРДЕ

Эвилелдешкен республикалардан келген аныяк шүлүкчүлер август 20, 21 хүннеринде республиканың районнарынга барып көдээниң ажыл-ишчилери-биле ужуражыышкыннарны эрттиргеннер. Оларны каяа-даа өөрүшкү-биле уткуп, дириг чечектерни тутсуп, ээлдек чылыг хүлээп ап турган.

САРЫГ-СЕП

Каа-хемчилерниң аалчыларының аразында Армения, Казахстан, Урал, Москва, Иркутск дээш калбак делгем Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңнарындан келгеннер бар. Оларны Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, критик М. А. Хадаханэ удуртуп чораан. СЭКП райкомунга ужуражылганы СЭКП райкомунуң ийиги секретары М. К. Доржукай эрттирген. Сарыг-Септиң чамдык күш-ажылчы коллективтеринге аныяк шүлүкчүлер барып, оларның ажыл-херектери-биле танышканнар.

Районнуң Культура бажыны. Чогаадыкчы ужуражылганың кежээзинге аныяк шүлүкчүлер боттарының шүлүктерин номчуп бергеннер. Казахстандан келген шүлүкчү, аныяктар солунунуң ажылдакчызы Өтеген Оралбаев каа-хемчилерге тураскааткан бодунуң чаа шүлүүн база кежээге бараалгаткан.

АК-ДОВУРАК

Аныяк хоорай Ак-Довуракка хүндүлүг аалчыларны чылыг-биле уткаан. Тудуг эргелелинде партком секретары В. Х. Сүге-Маадыр аалчыларны хүлээп алгаш, комбинаттың төөгүзү-биле таныштырып, солун чугааны кылган. Оон төөгүзү шынап-ла солун. Ону бүгү чурт тудуп тургускан, комсомолчу шалыпчы тудугга бүгү чурттан келген аныяк-өскен улуг-хуузун киирип келген болгай. Шүлүкчүлер бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражып, түс-түс цехтерге база чораан.

Кежээ чеди шакта Культура ордузунга акы-дуңма республикаларның поэзиязының төлээлекчилери боттарының чогаадыгазы-биле ак-довуракчыларны таныштырган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле республиканың 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейин шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың культуразын хөгжүдеринге идепкейлиг киржилгези дээш база тургустунган хүнүнден бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр **Республиканың 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейин** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел Бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың август 20.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты М. Б. Кенин-Лопсаңга тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет культура талазы-биле ачы-хавыязы дээш республиканың 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң килдис эргелекчизи **Моңгуш Борахаевич КЕНИН-ЛОПСАҢГА** Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың август 20.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Е. Ш. Байкараны шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң культура министерствозунуң системазынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш Тываның 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел республика музейиниң эртем ажылдакчызы **Елена Шанараловна БАЙКАРАНЫ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың август 20.

Шалыпчы ай чоруп тур

АГИТКВАРТИРАЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы көдээ Совединиң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының 1981 чылдың февраль 23-те ажыттынар ээлчеглиг XXVI съездизинге чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Чыраа-бажыларның шалыпчы ажылдын партияның Төп Комитединиң чоокта чаа хүлээп алганы «СЭКП-ниң XXVI съездизинге телептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш дугайында» доктаалы улам сорук киирип, чаа күштерни немеп турар.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы кандаашкынныг болгаш май, июль айларда бо черлерге чаъс чагбаан. Оон түңнелинде тарааның болгаш оът-сигенниң үнүжү тайыс болган. Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди, көдээ Советтиң күүсекчи комитеди 1980—81 чылдарның мал кыштаглаашкынын организастыг чорудар, малга четчир санныг эки шынарлыг чемни белеткээр талазы-биле айтырыгны чугаалашкаш түс-түс хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларынга, малчын бүрүзүнге болгаш суурнуң агитквартираларынга, албан организацияларынга сиген белеткээриниң пландарын берген.

Мал чеми белеткелиниң үезинде сигенчилер ортузунга социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, оон шаңнал-макталын 5 хонгаш-ла түңнеп турар.

Бистиң совхоз бо чылын ниитиниң малынга 5470 тонна сигенни, 10360 тонна силосту, 1720 тонна сенажты болгаш 100 тонна сиген далганын белеткээр планныг. Бо дээрге биче эвес херек, бирги ээлчегде масса чоннуң ортузунга тайылбыр, политика-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузары, көдээниң күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзүн анаа хаара тудары, техника болгаш чепсек-херексел-биле бүрүн хандырары, сигенчилерге амыдырал хандырылгазының бүгү-ле таарымчалыг байдалын тургузары, күш-ажылдың сагылга-чурумнарын быжыглап, оон бүдүрүкчүлүүн бедидери чугула болуп турар.

Амгы үеде сиген белеткели совхозтуң үш салбырларында хайнышкынныг чоруп турар. Август 20-ниң медээзи-биле алырга совхозта 2411 тонна сиген, 79 тонна сиген далганы 483 тонна силос белеткеттинген, а силос салыышкынынче август 16-да кирипкен. Көк-Талда, Хорум-Дагда кукурузаның үнүжү эки.

Мал чеми белеткээр бо харысалгалыг чугула кампаниязга Чыраа-Бажы суурнуң 16 агитквартиралары чыл санында идепкейлиг киржип турары чаңчыл апарган. Бо ажылга көдээ Советтиң депутаттары идепкейлиг киржип, чонну мобилизастап турар. Эвээш чурттакчылыг квартал 10 тонна, хөй чурттакчылыг квартал 15 тонна сигенни белеткээр планныг. Август 20-де медээ-биле алырга кварталдарның чурттакчыларының кужу-биле 215 тонна сиген белеткеттинген.

Социалистиг чарыштың түңнелин 5 хонгаш-ла үндүрүп турар. Тиилекчи болган кварталга 50-ден 150 рубль чедир акша шаңналын тывсып турар бис. Эрткен чылын кварталдарның кужу-биле 200 тонна сигенни белеткедивис. Бо чылын Чечек аттыг № 6 квартал (депутаты Г. Ч. Канчыыр-оол) 22 тонна, «Отчугаш» (депутады Б. С. Түлүш)—20 тонна, «Аян» (депутады О. С. Байыр-оол)—18 тонна, «Сесерлик» (агитквартира даргазы М. Б. Кара-кыс)—17 тонна сигенни белеткээш, совхозка хүлээдип берген. Амгы үеде кварталдар планын шупту күүсеткен. Суурда албан организация коллективтери мал чеми белеткээр талазы-биле боттарының планнарын күүседир дээш кирипкеннер. Олар 10-дан 30 тонна чедир планныг. Шык-Бажы сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Х. С. Кувискаал) 24 тонна, Дагыр Шеминиң комсомолчу-аныяктарының хойжу бригадазы (бригадири О. О. Очур-оол) 61 тонна сигенни белеткээн болгаш сиген белеткелин амдаа уламчылап турарлар.

Ниитиниң малынга чем белеткелиниң үезинде кварталдарның ажылының күүселдезин түс-түс агитквартираларның хуралдарынга чугаалажып, депутаттарның келдиргеш даалгаларны берип турар. Ында кол чүве—көдээ Советтиң бүгү депутаттары боттары организастап турар бо бүгү ажылдарның суббота, воскресенье хүннеринде болгаш ажыл шагындан дашкаар үелерде чорудуп турар. Ынчангаш ажыл шагының үезинде чаңгыс-даа кижиниң ажылдан чардыктырбайн турар бис. Мал чеми белеткелинге пенсионерлер, өг-бүле ээлери шупту идепкейлиг киржип турарлар.

Суурнуң агитквартираларын малчын бүрүзүнге быжыглап каан, олар малчын кижиге кандыг дуза херек болдур доктаамал дузалап турар. Мал чеми белеткээриниң талазы-биле чамдык кылдынган ажылдар-биле кады четпестерни айтыр херек. Аар ажылдарны чиигедир сорулга-биле механизацияны бисте кончуг багай ажыглап турар. Совхозтуң Чыраа-Бажы салбырында чүгле 2 грабль, 3 сиген кезер машина ажылдап турары четпес. Салбырда механизастаттынган бригаданың күш-ажылының бүдүрүкчүлүү чавыс. Олар 1300 ажыг тонна сиген белеткээр планын август 17-ге чедир чүгле 221 тонна кылдыр күүседип, организас чок ажылдап турар.

Чыраа-Бажы көдээ Совединиң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедиишкиннинг ужуражыр, оңгу беш чылдың сөөлгү чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү кужун мөөңнеп, улам күжениишкиннинг ажылдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

О. КАРА-САЛ,
улус депутаттарының Чыраа-Бажы көдээ Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы.

ЧУРУКТАРДА: сиген белеткээриниң талазы-биле агитквартиралар аразында чарышка шылгараашкыннарның бирээзи пенсионер Белчит Сундуевич Ооржак; Чечек аттыг № 6 кварталдың чурттакчылары сиген кезилдезиниң үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

КОМСОМОЛЧЕ ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

(Төнчүзү. Эгези. 1-ги арында)

талазы-биле ажылче кичээнгей ам-даа кошкак. Парткомнарның лекторлары, илеткелчилери анныяктар мурнунга, өөредилге черлеринге, профтехучилищелерге, школаларга лекция, беседаларны ховар чорудуп турар. Ында тематиктиг, айтырыг-харыы кежээлерин, аас журналдарын, ужуражылгаларны эрттирип турары база эвээш. Анныяктарның культурлуг дыштанылгазын органзастаарынга культура албан черлерин, спорт залдарын, стадионнарны четпес ажыглап турарын илеткелчи демдеглээн. Оолдар, кыстарның кижизидилгезинге улуг дузаны чогаалчылар, композиторлар, чурукчулар чедирер ужурлуг.

Анныяктар-биле ажылга күш-культураны болгаш спортту кошкак ажыглап турар. Күш-ажылчы коллективтерде, школаларда, өөредилге черлеринде спортчу маргылдааларны, ГТО комплекизиниң нормаларын массалыы-биле дужаарын ховар организастап турар. Шеригге келдиртген оолдар спортчу разрядчылар, ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери болган турарын чедип алыр талазы-биле ажылда четпестер бар. ВЛКСМ обкому, Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет, спорттуң «Спартак», «Урожай», «Трудовые резервы» эки тура ниитилелдери республика хемчээлдиг маргылдааларны Кызылга эрттирерин хандыкшып, районнарга, көдээде чурттакчылыг черлерге ону ында-хаая организастап турар.

Хөй-хөй школаларда, өөредилге черлеринде өөреникчилерниң, суругуулдарның кижизидилгезиниң болгаш өөредип турарының деңнели ам-даа кудуу деңнелде. Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Сүт-Хөл, Ийме, Чыраа-Бажы, Барыын-Хемчиктиң Аянгаты, Дөң-Терезин, Тес-Хемниң Берт-Даг, Ак-Эрик, Улуг-Хемниң Ак-Тудуг, Чаа-Хөл, Кызыл районнуң Баян-Кол, Өвүрнүң Торгалыг школаларының, Чадаананың № 6, Балгазынның № 2 көдээ профтехучилищелериниң партия организациялары, башкылар коллективтери, кижизидилге ажылының талазы-биле организакчылары өөреникчилерниң болгаш сургуулдарның идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезинче, оларның культурлуг деңнелин бедидеринче четпес кичээнгей салып турар.

СЭКП-ның Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тес-Хем райкомнары школачыларны өөредириниң болгаш кижизидериниң шыңары дээш башкылар коллективтеринден, партия, профэвилел, комсомол база пионер организацияларындан негелдени кошкаткан. Таңды, Тожу, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының партия, профэвилел организациялары, көдээ Советтер, улус өөредилге органнары анныяктарны кежээки болгаш бот-өөредилге школаларынга хүлээп алырының планын күүсетпейн турар.

СЭКП Кызыл хоорkому, райкомнары анныяктарның кижизидилгези дээш Советтерниң, ажыл-агый органнарының удуртукчуларындан негелдени чогуур деңнелге тургуспайн турар. Анныяктар ортузунга кижизидилге ажылын чүгле партия, профэвилел, комсомол организациялары чорудар, а оларның херээ план күүселдезин кандыг-даа арга-биле чедип алыры болур дээр хөөннүг ажыл-агый болгаш организациялар удуртукчулары бисте ам-даа бар. Чамдык ажыл-агый удуртукчулары комсомолду херекке албас, ооң дилеглерин тооп көрбес фактылар бар.

Анныяктарның коммунистиг, мөзү-шынар, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинче доктаамал кичээнгей салып, кижизидилге ажылының бүгү чепсээн, арга-хевирлерин ажыглаары партия организацияларының, бүгү идеология албан черлериниң, бистиң кадрларывыстың хүлээлгези болур.

Ажылчы чоннарны, ылангыя анныяктарны төлептиг бүдүш-шынарның чаңчылдарынга кижизидер талазы-биле кол-кол угланыышкыннарны партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соонда болуушкан Пленумнарының шиитпирлеринде тодаргайы-биле айыткан.

СЭКП обкому комсомолчуларның болгаш анныяктарның бүдүш шынар талазы-биле кижизидилгезин сайзырангайжыдып, хөй-ниитиниң болгаш хоойлу-дүрүмнүң негелделерин үрээр чоруктарга удур демиселди күштелдиреринге кичээнгейни үргүлчү салып турар. Партия, совет, ажыл-агый, хоойлу-дүрүм органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының корум-чурумну болгаш хоойлу-дүрүмнү үрээр чоруктарны баш удур болдурбас, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселди күштелдирер дээш ажылын углап-баштаар талазы-биле ажылы сөөлгү үеде экижээн.

Илеткелчи ооң соонда өөренмейн азы ажылдавайн турар анныяктарны илередип, оларның аразынга ажылды чорударынга комсомол организацияларының ролюн углады турарын, ниитиниң корум-чурумун бужыглаарынга комсомолдуң оперативтиг отрядтарының идепкейлиг киржип турарын демдеглээн.

Ынчалза-даа чоннуң аңгы-аңгы кезектерин барымдаалап тургаш, идей-политиктиг кижизидилге ажылының сорулгаларын комплекстиг боттандырарының дугайында партияның XXV съездизиниң айтышкыннарын партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организациялары ам-даа четпес күүседип турар деп, илеткелчи чугаалаан.

Комсомол организацияларының хөй нуруузунга иштики херектер органнарының дыңналдыгларын тоовас, хөй-нити болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн анныяктарны хуралдарга шыңгыы чугаалажып көрбейн турар. Чижээ, эрткен чылын административтиг харыысалга хүлээткен ВЛКСМ кежигүннериниң үштүң чүгле бир кезээн комсомол хуралдарынга чугаалажып көрген.

Анныяктарның чамдык кезектериниң ортузунда арага-дарыга хандыгар чорук — хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, ажыл-иштен быдаар чоруктарның кол чылдагааннарының бирээзи боор турар деп илеткелчи айыткан. Чижээ, Аянгаты, Дөң-Терезин, Ийме, Чадаана, Ак-Туруг, Арыг-Үзүү, Ак-Эрик, Берт-Даг, Чыргаланды школаларының, № 6 ХПТУ-ның, автоорук техникумунуң партия, комсомол организацияларының, башкылар коллективтериниң идей-кижизидилгелиг ажылында улуг четпестерни партияның Кызыл хоорkому, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем райкомнары херекке албайн, олче чогуур кичээнгей салбайн турар.

Назы четпээн, элээди уруглары назы четпестерниң херектериниң талазы-биле инспекцияларның чөпшээрели чокка школадан болгаш ажылдан үндүрерин хоойлу-дүрүм хоруп турары билдингир болгай. Ындыг турбуже республикада школалардан болгаш өөредилге черлеринден өөреникчилерниң үнер чоруу ам-даа хөй боор турар. Сагылга-чурумну кошкак назы четпээннерни илередип, кичээнгейге алыр талазы-биле чогуур органнар четпес ажылдап турарын илеткелчи демдеглээн.

Элээди уруглар болгаш анныяктарның корум-чурум, хоойлу-дүрүм үрээрин болдурбазын чедип алырынга хостуг үе-шакты шын организастаары улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш чер-чер Советтериниң, милицияның, улус өөредилгезиниң, органнарының, назы четпээннер херектериниң талазы-биле комиссияларның болгаш инспекцияларның, комсомол организацияларының анныяктарның чамдык кезектериниң аразынга хоойлу-дүрүмнү болгаш корум-чурумну үрээр чоруктарга удур демиселди күштелдирерин партия комитеттери чедип алыр ужурлуг.

Анныяк оолдар болгаш кыстар боттары-ла кижи бүрүзүнүң болгаш коллективтиң төлептиг ат-алдары, үлегерлиг корум-чурум болгаш бедик культура дээш, сагылга-чурумнуң сагыыры дээш демисежикчилери, арагачыларны, хулиганнарны, социалистиг өнчү-хөреңгини самчыгдаарларны оларның комсомолчу ёзу-биле, принципиалдыг бүрүү шавары партия болгаш комсомол организациялары чедип алыр ужурлуг.

СЭКП-ның XXV съездизиниң соонда партияның областъ организациязының хуралдаңынга 2600 комсомолчуларны хүлээп алган. Ол болза, СЭКП хуралдаңынга хүлээп алганнарның 65 хуузу-дур. Партия комитеттери комсомол организацияларының ажылынче ханылап, оларга практиктиг дуза чедиреринге калбарткан. Партияның дыка хөй райкомнары комсомол организацияларының анныяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле ажылын шыңгыы кичээнгейге алган. Амгы үеде республиканың комсомол организацияларында 900 хире коммунистер ажылдап турар болгаш комсомол хоорkомунуң, райкомнарының секретарьларының 80 хуузу коммунистер боор турар. Комсомол организацияларының секретарьларының (школалардан аңгыда) 68,1 хуузу партия кежигүнү боор турар. 350 ажыг анныяк коммунистер комсомол эге организацияларын удуртуп турарлар.

Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнарының партия организациялары комсомол организацияларын удуртуп турар коммунистерниң партийжи даалгаларын канчаар күүседип турарының дугайында илеткелин дыңнаары оларның харыысалгазын бедидеринге улуг ужур-дузалыг боор турарын илеткелчи демдеглээн.

«Тыва кобальт» комбинаттың парткомунуң комсомол организациязының ажылын удуртур талазы-биле дуржулгазы өскелерге база ажыктыг боор турар. Комсомолчу-анныяктар коллективтеринге кижизидилге ажылының кошкаа болгаш анныяк специалистерниң ажылдап үнер-кирер чоруунуң көвейи ол комбинатка эң четпес ажылдарның бирээзи боор келген. Амгы үеде ындыг четпестерни узуткаарынга комбинаттың анныяктарының 9 коллективтери, дагдыныкчылар чөвүлели улуг салдарын чедирген болгаш комсомолчу-анныяктар коллективтериниң аразында дээштиг социалистиг чарышты органзастаан, анныяк специалистерниң чөвүлелин тургускан. Ол бүгү хемчеглерни боттандырганы үстүнде айыткан четпестерни узуткаарынга улуг идиглиг болганын илеткелчи демдеглээн.

«Хемчик» совхозтуң парткому комсомол организациязының ажылын удуртур талазы-биле эки дуржулгалыг. Комсомолчулар болгаш анныяктар совхоз бүдүрүлгезинде кол черни ээлеп турар. Эрги-Барлык суурга эртип турар политиктиг болгаш хөй-нити хемчеглерниң чаңгыс-даа ВЛКСМ комитединиң киржилгези чокка эртпес. Партия комитеди, көдээ Совет, «Хемчик» совхозтуң дирекциязы комсомол организациязының ажыктыг эгелээшкиннерин бүгү талалыг деткип, анныяктарның негелделеринге болгаш сонуургалдарынга сагыш човангыр, кичээнгейлиг хамаарылгалыг боор турар.

Ооң-биле кады чамдык партия комитеттериниң комсомолду удуртур талазы-биле ажылында шыңгыы четпестер бар. Оларның чамдыктары комсомол документилериниң солулгазының үезинде чедип алдынган эки чүүлдерни комсомол организацияларының ажылынга быжыглаар болгаш улам сайзырадыр талазы-биле чогуур хемчеглерни албаан. Чижээ, Кызыл хоорайда, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарда комсомол хуралдаңынга ажылчын анныяктарны хүлээп алыры өспейн турар, чамдык таварылгаларда харын мырыңай кудулап турар.

Чамдык комсомол организацияларында комсомол хуралдарын доктаамал эрттирер дугайында, кежигүн дадывырын хавырарының, ВЛКСМ кежигүннериниң учётка турарының дугайында устав негелделериниң хажыдышкыннары ам-даа бар. Чижээ, «Тыва суг тудуг» трестиниң комсомол организациязынга 1979 чылда чүгле ийи хурал эрттирген, СЭКП-ның XXV съездизи аттыг совхозта комсомол организациязынга бүдүн чыл дургузунда чаңгыс-даа хурал эртпээн. Комсомолдуң областъ организациязының комсомолчуларының 5 хуузу кежигүн дадывырларының талазы-биле өрелиглер боор турар. Учёттан үнмейн тура комсомолдан хоорулган анныяктарның саны кызырылбайн турар.

Чамдык партия комитеттери комсомол кадрларын шилиринче болгаш кижизидеринче, күүселдезин хыналдазынче, ажылдың хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарынче эвээш кичээнгей салып турар. Кызыл хоорай, Каа-Хем, Кызыл, Бии-Хем, Тес-Хем районнар организацияларында комсомол эге организацияларының секретарьларын кайы-хамаан чокка солуур чоруктар хөй. Цехтерде комсомол организацияларының секретарьларының үштүң ийи кезии ажылынга бир чыл безин чедир ажылдавайн турар.

Партияның Таңды, Улуг-Хем, Тес-Хем райкомнары комсомол ажылдакчыларын шилиир болгаш кижизидер талазы-биле ажылга энтежип болбас четпестерни, чазыгларны кылып келген. Таңдының комсомол райкомунга 1976 чылдан бээр үш бирги, дөрт ийиги секретарьлар, үш секретарьлар солушкан. С. К. Тока аттыг совхозтуң ВЛКСМ комитединге чаңгыс чылда 5 секретарь солушкан, «Россия», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Коммунизмниң херели», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарда. Дуржулга станциязында байдал оон дээредевес.

Комсомол кадрлары-биле партияның Улуг-Хем райкому база сула ажылдап турар. Дөрт чыл дургузунда ВЛКСМ райкомунуң ийи бирги, дөрт ийиги секретарьлары солушкан. «Улуг-Хая», «Найырал», «Ак-Туруг» «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда комсомол комитеттериниң секретарьлары удаа-дараа солчуп келген.

Комсомолга партийжи удуртулганың деңнелин бедидери

ВЛКСМ комитеттериниң ажылының стилин сайзырангайжыдарынче хүн бүрү кичээнгей салырын негеп түдүп турар. Оларның мурнунда тургустунган сорулгаларны шиитпирлээринге, эгелээн херектериң төнчүзүнге чедирреринге дузалаар, комсомол ажылдакчыларынга шудургу, ажыл-херекчи болурун, бот-шүгүмчүлекчи хамаарылгалыг, бергелерни ажып эртип шыдаарын, түүгайлаар чоруктуң илерээшкиннерин шиитпирлиг ажып эртерин кижизидер херек.

Ынчалзажок ВЛКСМ комитеттериниң ажылының хевирлеринде болгаш арга-методтарында элээн четпестер бар. Комсомол обкому массалыг хөй хемчеглерже суңгулуг. ВЛКСМ комитеттериниң ажылдакчылары хөй санныг шиитпирлер хүлээп алырынга хөй үени чарыгдап турар, оон кадында ол чорук түс-түс черлерге организакчы ажыл-биле быжыглаттынмайн турар. Партияның обкомунуң, ВЛКСМ ТК-ның, обкомунуң шиитпирлериниң күүселдези, комсомол ажылының тодаргай участоктары дээш комсомол комитеттериниң харыысалгазын ВЛКСМ обкому бедидер ужурлуг.

ВЛКСМ обкомунуң, хоорkомунуң, райкомнарының ажылдакчылары комсомол организацияларынга ам-даа эвээш чедип турар. Командировкалап чораан үелеринде комсомол организацияларының ажылынче эки ханылап кирбес, практиктиг дузаны эвээш көргүзүп турар.

Комсомолдуң областъ организациязында отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар. Олар комсомол организацияларының дайынчы арга-шиназынын көрүлдези болур. Отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде партия организациялары эң шыңгыы кичээнгейни комсомол организацияларының секретарьларының шилилгезин улам экижидеринче угландырап ужурлуг. Отчёттарның болгаш соңгулдаларның мурнунда комсомол комитеттери кежигүн дадывырының хавырылдазынга, ВЛКСМ кежигүннериниң учётунга, устав негелделерин күүседиринге чогуур чурумну тургусканының турарының хемчеглерни алыр херек.

СЭКП Кызыл хоорkому, райкомнар, парткомнар, партия эге организациялары комсомолга партийжи удуртулгада четпестерни чайладыр дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг деп, түңнелинде Д. К. Ооржак демдеглээн. Республиканың мурнунда туруп турар ажыл-агый-экономиктиг, политиктиг сорулгаларны күүседиринче комсомолчуларны болгаш анныяктарны мобилизастаарынче комсомол организацияларының күженишкиннерин углаар херек. 1980 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүсединге анныяк кижи бүрүзү бодунуң үлүүн киирген турарын чедип алыр херек. Анныяктарның кижизидилгезин дээрге бистиң ниитилелдиң амгы болгаш келир үеде хөгжүлдезинге шиитпирлиг ужур-дузалыг нити-партийжи, нити күрүне херээ деп СЭКП ТК доктаамал айтып турар. Комсомолдуң областъ организациязының ажыл-чорудулгазын улам мынай экижидерин чедип алыры, өзүп орар салгалдың коммунистиг кижизидилгезин улам күштелдирери партияның областъ организациязының хүндүлүг херээ болур.

* * *

Илеткел соонда саналдар эгелээн.

Партияның хоорай комитеди комсомолга партийжи удуртулганы онза чугулалап көрбүшаан, анныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезин экижидериниң айтырыгларын доктаамал контрольга ап, ол талазы-биле элээн ажылды чорудуп келген деп, СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев** чугаалаан.

Хоорайның комсомолчу анныяктары партияның XXVI съездизинге төлептиг белектерлиг ужуражыр дээш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде шалыпчы ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ылангыя Кызылдың дааранылга фабриказында, пассажирлер АТБ-зинде, 48 дугаар тудуг өргелелинде болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде комсомолчу-анныяктар коллективтериниң ажыл-ижи мактаддыг. Адаттынган черлерде партия организациялары анныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинче, дагдыныышкын ажылын экижидеринче, социалистиг чарышты дээштиг органзастаарынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Хоорайның хөй-хөй комсомолчу-анныяктар коллективтери онгу беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде ажыр күүсеткилээн, бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Маңаа партия эге организацияларының болгаш дагдыныкчы коммунистерниң чорудуп келген ажылы көскү салдарлыг болган.

Ооң-биле чергелештир комсомолга партийжи удуртулганы боттандырып турарында улуг четпестерниң болгаш ёзу барымдаалаар чоруктуң барын оратор демдеглээн. Хая эвес комсомолчуларның, анныяк кижилерниң ниитиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктарынга удур чамдык партияда, комсомол-даа организациялары шыңгыы демисешпейн турар. Бүдүрүлгелерде анныяктарның ажылдан үнер-кирери ам-даа хөй. Хоорайның культура болгаш спорт албан черлери анныяктарның хостуг үезин, дыштанылгазын шын органзастаарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ол ышкаш анныяк өскенниң чурттап, ажылдап, өөренип турар черин айы-биле масса-политиктиг кижизидилге ажылы кошкак.

Бо бүгү четпестерни чайладыры-биле хоорайның комсомол организацияларының ажылын, анаа партийжи удуртулганы улам экижидерниң чугулазын эш Пожидаев айыткан.

— Комсомолга партийжи удуртулганы доктаамал эки чорудуп, анныяктарны коммунизмниң идеалдарынга кижизидери партия организациязы болгаш коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези — деп, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Н. С. Бойду** чугаалаан.— Амгы үеде комсомолчу анныяктар ажылдавайн турар бүдүрүлгелер, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтер бистиң районда чок деп болур.

Ылангыя «Алдан-Маадыр» совхозтуң удуртулгазы, ында партком, ооң коммунистери анныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинге төлептиг үлүүн киирип, комсомол комитединге улуг дузаны көргүзүп турар. Ооң көскү чижээнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хоочун дагдыныкчы Д-Н. Ч. Ооржактың комсомолчу-анныяктарның хойжу бригадазын Оргу-Шөлге үндезилеп тургусканын айтып болур. Ол бригаданың мурнакчы хойжуларының ат-сураа ам республикада эки билдингир.

Ынчалза-даа районнуң чамдык партия организациялары комсомолга удуртулганы кошкак чорудуп, чогуур практиктиг дуза көргүспейн турарын, анныяктар ортузунга кижизидилге ажылының четпестеринден ниитиниң корум-чурумун үрээр, харын-даа кем-херек үүлгедир чоруктарның читпейн турарын оратор айыткан.

Бүгү ажыл-ишчилерниң, ооң иштинде комсомолчу анныяктарның күженишкинни бо хүннерде беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче, СЭКП-ның XXVI съездизин төлептиг уткууруунче угланган дээрзин Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң партком секретары **М. Д. Кара-Сал** дыңнаткан. Ажыл-агыйның комсомолчу анныяктарындан 11 кижи бо болгаш келир чылдарның планныг даалгаларын партияның XXVI съездизи ажыттынар хүнге чедир күүседирин, а мал ажылының ажылдакчыларындан 50 хире кижи беш чыл планнарын бо чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседирин хүлээп-ген.

Совхозтуң партия комитеди комсомолга удуртулганы экижидеринче угланган ажылдарны кылып турар. Сөөлгү ийи чыл алды ай дургузунда партия кежигүнүнге 22 кижини хүлээп алган, оларның 19-у — комсомолду дамчыштыр кирген. Ол база-ла партия, комсомол комитеттериниң аразында эки харылзаалыг ажылдап турарын көргүзүп турар.

Санал берген оратор чамдык четпес чүүлдерни демдеглээш, совхозта ылангыя дагдыныылга ажылының кошкаан айыткан.

Республиканың чырыдыышкын министри **Н. С. Конгар** бодунуң чугаазынга ниити билиг школаларының ажыл-чорудулгазын улам сайзырадырынче, сургуул, студент, анныяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче Коммунистиг партия доктаамал сагыш салып турарын онзалап айыткан.

Амгы үеде школачы комсомолчулардан 11 муң ажыг кижи 8—10 класстарның өөреникчилери, азы ол дээрге бистиң республиканың үстүкү классчыларының 80 хуузу-дур. Оларны-даа, ортумак тускай өөредилге черлериниң сургуулдарын, студент анныяктарны-даа идей-политика талазы-биле дадыктырарынга, мөзү-шынар кижизидилгезинге школаларда партия, комсомол организацияларының ролю бедик болуп турар.

Ынчангаш багай өөредилгелиг школачыларның саны кызырылган, эрткен өөредилге чылында хүндүскү болгаш кежээки школаларга улус өөредилгезиниң планы күүсеттинген.

Ынчалзажок чамдык черлерде, ылангыя Тээли ортумак школалазында, Чадааның № 1, Шамбалыг, Аянгаты школаларында партия, комсомол организацияларының багай ажылдап, кижизидилге ажылын кошкатканындан кем-херек үүлгедиглери безин болгулаан.

Ооң аңгыда школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинге хамаарышкан ажылдарда шыңгыы четпестер барын министр айыткан. Ылангыя школачыларның бүдүрүлге бригадаларында ажылдап турар өөреникчилерге совхозтар удуртукчулары четпес дузалап, харын-даа оларны хол-биле кылыр аар ажылдарга хөй ажылдадып турары канчап-даа таарышпас. Ол ышкаш бүдүрүлге бригадаларының материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче кичээнгей кошкак дээрзин министр демдеглээн.

— СЭКП райкому, ооң бюрозу комсомолга партийжи удуртулганы экижидеринче, анаа партийжи аароңу быжыглаарынче, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ооң ролюн күштелдиреринче доктаамал кичээнгей салып келген — деп, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Ш. П. Куулар** саналынга чугаалаан.

Ылангыя районнуң XXV партия конференциязының соонда комсомолдуң ажылы, анныяктар кижизидилгези-биле холбашкан айтырыгларны партия райкомунуң бюро хуралдарынга алды, ВЛКСМ райкомунуң комсомол организацияларын удуртуп турарының дугайын ийи удаа чугаалажып, партияның үш эге организацияларының отчёттарын дыңнаан. Комсомолга партийжи удуртулганы күштелдирериниң сорулгаларын эрткен чылын райкомнуң пленумунга тодараткан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. С-М. Иргит** пленумга санал бергеш, бо хүннерде республиканың чүс-чүс комсомолчулар болгаш анныяктар, комсомолчу-анныяктар коллективтери съезд мурнунуң шалыпчы күш-ажылчы ээлчээнде туржуп, партия организацияларының удуртулгазынга даянгаш боттарының күженишкиннерин, билиглерин, мергежилин болгаш арга-дуржулгазын беш чылдың база ооң доозукчу чылының планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринче угландырып турарын дыңнаткан.

Партияның областъ организациязының комсомолче сагыш салышкыны доктаамал болгаш тодаргай угланыышкынныг болуп келгенин эш Иргит демдеглээш, комсомол ажылдакчыларының болгаш активчилерниң бүгү кезектериниң ортузунга партийжи өзекти быжыглаар талазы-биле элээн ажылдың чоруттунганын анализтээн. Комсомол кадрларының болгаш активчилериниң чылдагаан чокка солчур чоруун болдурбас дээш партийжи кичээнгейни күштелдирерин негеттинип турар. Чамдык совхозтарда комсомол организацияларының секретарьлары хөй удаа солчур, комсомол хуралдарын эрттирериниң хуусаазын үзер, удуртукчу ажылдакчылар комсомол хуралдарынга олурушпас фактыларын барын ол шүгүмчүлээш, комсомол ажылының стиль болгаш методунда бар четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрүп, республиканың комсомолчулары болгаш анныяктары партияның съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү күжүн салыр дээрзин пленумга бүзүреткен.

— СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң партияның XXVI съездизин чыылдырар дугайында шиитпирлери бистиң тудуг коллективиниң күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн хайныктырган — деп, Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде партия организациязының секретары **И. В. Сермавкин** чугаалаан.

Коллективте ажылдап турар үш чүс ажыг кижиниң 65 хире хуузу анныяктар. Ынчангаш оларның ортузунга идей-кижизидилге ажылын дээштиг органзастаарынче кичээнгейни күштелдирип турар. Ылангыя чаа келген оолдар, кыстарны дуржулгалыг тудугжуларның шефке алырынче, анныяктарның кижизидилгезинче онза сагыш салып турар. А. И. Ельшова, Р. Ф. Григорович, В. Б. Борбак-оол, Е. С. Бизяева олар ышкаш сураглыг тудугжулар анныяктар бригадаларын удуртуп, чүгле боттары эки ажылдап, үлегер-чижээн көргүзүп турар эвес, харын чаа келген анныяктарны мергежилге өөредип, оларга боттарының байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар. Хоорайның № 4 профтехучилищези-биле харылзааны быжыглап, анныяктарның конкурстарын эрттирип, оларны боттарының күш-ажылчы коллективи, шилип алган мергежили дээш чоргааралга кижизидер талазы-биле элээн ажылдар кылдынып турарын эш Сермавкин чугаалааш, шиитпирлезе чогуур чамдык айтырыгларга доктаатан. Ылангыя ВЛКСМ хоорkомунуң, хоорайның дагдыныкчылар чөвүлелиниң талазындан оларга боттуг дузаны күштелдирери негеттинип турар.

Комсомолга партийжи удуртулганың ленинчи принциптеринге үндезилээш партия райкомунуң бюрозу, партия эге организациялары комсомол организацияларының мурнунда турар кол угланыышкыннарны тодарадырынга боттуг дузаны чедирип, оларның ажыктыг эгелээшкиннерин деткип келгенин СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары **А. Ч. Монгуш** саналынга демдеглээн. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге комсомол организацияларының ролю өскен. Районнуң чонунуң 70 ажыг хуузу 30 хар чедир назылыг анныяктар. Районда ажылдап турар комсомолчуларның 70,6 хуузу бүдүрүлгеде ажылдап турар. Янзы-бүрү участоктарда комсомолчу-анныяктарның 12 коллективтери бар. «Мал ажылы — анныяктарның шалыпчы херээ» деп шимчээшкинни калбартып, сөөлгү дөрт чылда комсомолчу путёвка-биле мал ажылынче 111 оолдар, кыстарны чоруткан. Хой ажылының анныяктарны хаара тударының эки дуржулгазын «Нарын» совхозта комсомол организациязы чедип алган. Районда комсомолчу-анныяктарның дөрт хойжу бригадаларының ийизи бо совхозта тургустунган. Б. Нурзеттиң удурткан бригадазы Ленинниң юбилейде хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. Ында партия болгаш комсомол бөлүктери анныяктарның мергежилин, нити билиин бедидер дээш улуг ажылды чорудуп келген.

Бригаданың бүгү кежигүннери коммунистиг күш-ажыл школазында, зооветбөлгүмде хаара туттунган. Комсомолчу-анныяктар коллективтери — анныяктар ортузунга күш-ажылды органзастаарының, кижизидилге ажылының ажыктыг хевири болуп турар. Ынчалза-даа чамдык партия, комсомол организациялары бар аргаларын долу ажыглавайн, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээринче, күженишкинниң үндүрбейн турарын эш Монгуш шүгүмчүлээн. Комсомолчу-анныяктар коллективтериниң аттестациязын чорударының дугайында чижек саазынны ажылдап кылырын ВЛКСМ обкомунга ол күзээн. Комсомолчу-анныяктар бригадаларының, СБФ-лерниң удуртукчуларының болгаш комсомол организацияларының секретарьларының ужуражылгаларын организастаарын практикалаары чугула.

Индирде Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Д-Н. Ч. Ооржак.**

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы комсомолчуларны болгаш анныяктарны коммунистиг ёзу-биле, ленинчи ёзу-биле ажылдаарынга, чурттаарынга, демисежиринге кижизидер дээш хүн бүрү улуг ажылды чорудуп турарын ол үнелеп чугаалаан. Ооң ачызында бистиң анныяктарывыс онаашкан ажыл-херээн ак сеткилдиг күүседип, эки түңнелдерин чедип ап турар. Ооң чижээнге «Алдан-Маадыр» совхозтуң комсомолчуларының болгаш анныяктарының ажыл-херектерин киирген. Ылангыя амгы үеде чугула кампания — мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарларның 40 хуузу анныяктар, олар багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Анныяктарны мал ажылынче хаара тудар талазы-биле ажыл багай чоруп турарын ол шүгүмчүлээн. Анныяк кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг хойжу бригада төптери чок. Ооң уламындан анныяк кижилер мал ажылынче чорувайн турар. Чүгле хойжу бригадалар төптерин тудар эвес, харын ниити, хову бригадаларын чаагайжыды кылырын Д-Н. Ч. Ооржак саналдаан.

Комсомолчу-анныяктарның Оргу-Шөлде хойжу бригадазының кежигүннериниң назы-хары улгаткан, анныяктар олче келбейн турарын ол хомудап чугаалаан.

Өөреникчилерни, анныяктарны өөредир болгаш кижизидер херекке башкылар коллективтериниң, ада-иелерниң, партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ролюн, харыысалгазын улгаттырарын ол чугулалап айыткан.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** пленумнуң ажылын түңнеп тура, чүве чугаалаан.

Комсомолга партийжи удуртулганы улам мынай экижидер дугайында чугула айтырыгны пленумга чугаалашканын ол демдеглээн. Илеткелчи болгаш санал берген эштер чугаалашкан айтырыг талазы-биле ханы анализти берип, моон соңгаар чүүже кичээнгей салырын айыткан. СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче комсомолчуларның болгаш анныяктарны партия организациялары мобилизастап турар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир улуг четпестер барын эш Ширшин демдеглээн. Комсомолга партийжи удуртулганың байдалын бүгү талалыг ханы анализтеп көөр херек. Эки дуржулгаларны нептередир, четпестерни дарый чайладыр хемчеглер алыр. Партийжи удуртулганың стилин болгаш арга-методун сайзырангайжыдар, кол-кол айтырыгларже кичээнгейни угландырар. Ылангыя комсомол ажылының ажыктыын бедидер.

Анныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезин экижидер. Коммунистиг партияның болган Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын, Конституцияны, ниитилелдиң мурнунга хүлээлгелерин анныяктарга тайылбырлап, өөредириниң эргежок чугулазын демдеглээн. Назы четпестер болгаш элээдилер-биле ажылды, школачыларның күш-ажыл кижизидилгезин экижидеринче кичээнгейни угландырган.

Кызылдың, Чаа Шагаан-Арыгның тудугларында тудугжулар, көдээде механизатор кадрлар чедишпейн турар. Анныяктарны олче ажылдадып чорудар, өөредир хемчеглерни алыры чугула сорулгаларның бирээзи болуп турар.

Комсомолга партийжи удуртулганы экижидер талазы-биле партия организацияларының кылыр чорудар ажылдарын Г. Ч. Ширшин тодаргай чугаалаан.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА — КОММУНИСТЕР

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Миллерово районнуң чер ажылдыгларының мурнунда беш чылдың доозукчу чылының дүжүдү дээш демиселдиң хайнышкыныг хүннери. СЭКП райкомунуң бирги секретары Л. А. Чупринин дүжүт ажаалдазының район штавын баштап турар. Ажаалда эгелээриниң үс-чок мурнунда хөй талалыг органзастыг ажылдарны кылган, ажаалда конвейериниң хонуу айы-биле графигин ёзугаар ажылдаарынга бүгү чүүлдерни белеткээн.

Районнуң коммунистеринге амгы үеде дүжүт ажаалдазындан чугула сорулга чок. Комбайн экипажының, звенозунуң, отрядының ажылы ниитизи-биле районга 300 муң тонна тарааны ажаап алырынче, куруг-не шыгжамырынга 180 муң тонназын эвээш эвес тарааны урарынче угланган.

Тараа хүлээп алыр пункттуларже, элеваторларже чаа дүжүттүң таразын эккеп эгелээн.

ЧУРУКТА: «Коммунизмче орук» колхозтуң бир участогунда дүжүт ажаалдазы доозулган. Парлалга төвүнүң ажылдакчылары чарыштың мурнакчыларынга байыр чедирип тур. Шилчир вымпелдиг комбайнер Л. Д. Слепцовага тывыспа турары.

Е. НЕДЕРИНИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Шамбалыгдан ийи чагаа

НОГААВЫС ЭЛБЕК

Бистиң Шамбалыг суурувус тайга-сын чоогунда туруп турар. Ынчангаш черивистиң хөрзүнү кара, агаар-бойдузу ногаа аймаа өстүрерингe коңгуг таарымчалыг. Совхоз төвүнде чурттап орар өг-бүлелер чылдың-на огурец, помидор, морковь, редиска, согунаны олуртуп, оон багай эвес дүжүттү ап келдивис. Ынчалзажок үрезиннер белеткелинден эгелээш дүжүдүн алгыжеге чедир шыдамыккай шудургу күш-ажыл негеттинер. Борта эң эргежок чүгула чүүл—суг. Өске черлерде ышкаш суур ортузу-биле хап бадып чыдар бүга суу бистиң Шамбалыгда чок. Эгезинде ырак кудуктан кочал-биле суг дажып, суггарып турдувус. Эрткен чылын бистиң артыкы Студенческая аттыг кудумчувуска база бир чаа кудук ажыглалга кирген. Ынчангаш ам биеэки кудуктан демир хоорзалар дамчыштыр огородувусту суггарып ап турар апарганывыс магалыг.

Моон-биле чергелештир эки чемиштиг ногааларны, чечекчимисти өстүрүп алыр дизе эгезинден эгелеп ажаалдазын күштелдирери чүгула. Борта үрезин база бир чугула рольду ойнаары чугаажок. Чурттап турар девискээривис Таңды эдээнде соок чүве төлээде соокка шыдамык, эрте чажар үрезиннерни шилип ап келдивис. Шак бо чорукту эгезинде барымдаалавайн турганывыстан чериң беримчезин чедир албайн турдувус. Арга-дуржулга айлар, чылдар дургузунда келир. Сөөлгү ийи чылдарда хөй янзы ногааны чедимчелиг өстүрүп ап келдивис.

Ынчалза-даа ылаңгыя огурец, помидорну тус черге өстүрери берге боор тур. Агаар-бойдус анаа улуг салдарны база чедирип турар. Эрткен чылын июль ортан үезинде-ле огурец, помидорну ажаап эгелей берген турган бис. Бо чылда частың орайтааныңдан ногаалар амдызында өзүлдени албышаан. Ындыг болзажок мындыг үргүлчүлеңдиг чаъс-чаашкынныг чылда дүжүт мурнундаагызындан-даа артык болуру чугаажок. База ногааның бедик дүжүдүн алыр төлээде ыяап-ла таарымчалыг ажаалда чорудар апаар.

Эге баштай ыжык, хүн караа черге ногааларны олуртурундан эгелээр. Баш тыртып үне бергенде суггарылганы, бок үнүштер ашталгазын өй-шаанда чорудар. Парникти хат-чаъстан, доңаттан камгалаары-биле дүнениң шуглаар. Парниктиң иштинге кара-хөрзүннү, өдекти болур-чогууру-биле төгер. Кыдыын тараа саваны-биле өдек хөлүп дуглаар. Мен хуумда парниктиң эң адаанга элээн кылыннадыр ыяш хирээндизи, ооң кырынга арыглап казан кара хөрзүннү четчири-биле төп ап турар мен. А рассаданы чазын бажың иштинге хааржактарга өстүрүп алгаш июнь айда дашкаар үндүрүп олуртуп турар бис. Чок-ла болза эрте чажар үрезиннерни тарыырга база бир чогумчалыг. Ногаа өстүрериниң дуржулгазын «Шын» солунда үргүлчүнүң үнүп турар «Ногаажының булуңундан» өөренип ап, ону херек кырында амыдыралывыска ажыглап келдивис.

Эвээш-биче ногаа аймаа-биле чергелештир чечектерни өстүрерин база шенеп көргүледивис. Чедимчелиг болду. Тус черге колдуунда-ла соокка шыдамык астра, «Анютаның караактары», мак, георгиннер эки өзер боор тур.

Т. КУУЛАР,
башкы.

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң 50 чылынга

ТӨӨГҮНҮ, ХӨГЖҮЛДЕНИ КӨРГҮСКЕН

1925 чылда ССРЭ-ниң консул чериниң инициативазы-биле Тывага уранхай чурт-шинчилелиниң тускай бөлгүмү тургустунган болгаш чуртка болган революстуг болуушкуннарның дугайында, ол ышкаш чурт-шинчилел талазы-биле материалдар чыыр ажылды чорудуп эгелээн. 1929 чылдың май 13-те ТАРН ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга музей тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Тывага музей тургузарынга Совет Эвилели улуг ачы-дузаны көргүзүп келген. Даштыкы чурттар-биле культура харылзааларының Бүгү-эвилел ниитилели, Күрүне Эрмитажы, Орус музей, Москва хоорайның делгелге салбырлары, Минусинск музейи болгаш өске-даа музейлер Тывага тургустунар музейге янзы-бүрү коллекцияларны, скульптура аймаан, орус болгаш барыын европа чурукчуларының ажылдарының копияларын дамчыдып бергилээн. Дыка хөй чүүлдер бистиң музейивистиң фондузунда ам-даа кадагалаттынып чыдар. Шишкинниң, Рокотовтуң, Верещагинниң, Айвазовскийниң, Никитинниң болгаш өскелерниң-даа чуруктары, орус чепсек, рыцарь кижиниң чепсек-херекселдери, археология экспонаттарын үе-үе аайы-биле делгеп салып турар бис.

1930 чылдың августа Совет Эвилелиниң белекке берген материалдарының болгаш тус чериниң чурт-шинчилел чүүлдериниң үндезининге бойдус болгаш төөгү талазы-биле ийи салбырлыг музейниң баштайгы экспозициязын организастап ажыткан. Хоорайның чурттакчылары болгаш анаа келген араттар экспонаттарны улуг сонуурган-биле көрүп турган.

Музейниң экспонаттарын чыып тургузарынга ооң баштайгы директору турган, хоочун шинчилекчи, чурук тыртыкчызы В. П. Ермолаев өске ажылдакчылар-биле кады улуг ажылдарны кылып чоруткан. Чон ортузунга агитация ажылын чорудуп, янзы-бүрү эдилелдерни, дериг-херекселдерни чыып, чурукка тырттырып турганнар. ТАР-ның үлетпүр, транспортун, кадык камгалалын болгаш чырыдылышкынын бүгү тала-биле музейге көргүскен.

1940 чылдың эгезинде улуг эвес музей шынап-ла өзүлүг чурт-шинчилел музейи болу берген. Оон бээр-ле музейниң ажыл-чорудулгазынга специалистерни, археологтарны, активистерни болгаш чурт-шинчилел ажылын чорудуп турарларны киириштирип эгелээн.

Тываның күрүнениң Алдан-Маадыр аттыг музейи деп ады анаа 1942 чылда тывыскан. Москвадан чаладып келген эртем ажылдакчызы Н. М. Богатырев, Д. Б. Данзын-оол (директор турган), С. И. Щуклин, С. И. Феоктистов дээш өске-даа ажылдакчылар археология материалдары өөренип көрүп, чыып, даштарда турасказл бижиктерин болгаш өске-даа экспонаттарны чыып тургаш, «Эрте-бүрүнгү Тыва» деп салбырны ажыткан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында күрүне музейиниң ажылдакчылары чон ортузунга көжер делгелгелерни организастап, улуг агитация-массалыг ажылдарны чорутпушаан, документалдыг фотоматериалдарны чыгган.

Тыва Совет Эвилелиниң составынга каттышкан соонда күрүне музейин Тыва областың чурт шинчилел музейи кылган, а 1961 чылдан эгелээш республика музейи апарган. Музейде амгы үеде алды салбыр бар: бойдус, революция мурнунда Тываның төөгүзү, ТАР болгаш совет ниитилел үези, фонд, эртем-чырыдылышкын болгаш массалыг ажылдар салбырлары ажылдап турар. Крайның бойдузун, тыва улустуң эрткен болгаш амгы төөгүзүн, культура болгаш экономиканы, амыдыралды көргүскен документалдыг болгаш дериг-херекселдер материалдары-биле салбыр бүрүзү байлак дериттинген. Ылаңгыя, бойдус талазы-биле бай материалдарның дугайын кым-даа билир. Ону чаартып, сайзырадып турар бис. Бо ажылга хоочун таксадермист И. М. Путинцевтиң киирип турар үлүү коңчуг улуг дээрзин демдеглевес арга чок.

Эрте-бүрүнгү үеден бээр амгы хүннерге чедир Тываның төөгүзүн көргүскен материалдарны экспозиция залдарындан көрүп болур. Залдарның бирээзинде археология тывылышкыннарын — сураглыг Аржаан (Улуг-Хорум) базырыкының эртинелерин делгеп салган.

ТАР салбырының экспозициязында Совет Эвилелиниң дузазы-биле улусчу республиканың быжыгып келгениниң оруктарын көргүскен материалдар кирип турар. Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның реликвияларын хөй-биле делгеп салган. Совет Тываның төөгүзүнүң талазы-биле материалдарны улам чаартып, кылып турарын эскерип болур.

1946 чылдың сан-түңнери-биле алырга музейниң фондузунга 2,9 муң кезек шыгжамырлар турган, амгы үеде ында шыгжамырларның саны 38 муң четкен. Ол дээрге ховар дээн экспонаттар, документилер, чоннуң материалдыг болгаш угаан-бодал культуразының чүүлдери болур. Оларның аразында уран-шевер мастерлерниң 800 ажыг ажылдары, 500 ажыг чуруктар кирип турар.

Тываның төөгүзүн 1916 чылдан бээр көргүзүп турар хоочун чурт-шинчилекчи В. П. Ермолаевтиң фотоматериалдарының хөй санныг коллекциязы база фондуда шыгжаттынган. Тываның фронтуга дузазының дугайында фотоматериалдар база ховар дээн чүүлдерниң санынга кирер.

Музейниң масса-чырыдылышкын ажылынга доктаамал болгаш көжер делгелгелер улуг рольду ойнап турар. Чуртта болуп турар янзы-бүрү чүгула болуушкуннарга хамаарыштыр чаа-чаа делгелгелерни доктаамал тургузуп, ол ышкаш көжер делгелгелерни районнарже организастап келдивис. Бо чылын Кызыл, Чөөн-Хемчик районнарның ажылчы чоннарынга көжер делгелгени көргүстүвүс. Ол ышкаш Ак-Чыраада сигенчи бригадаларынга база делгелгени көргүскен.

Совет улустуң дайынчы, революсчу, күш-ажылчы чаңчылдарын пропагандалап турар хемчеглерни бисте доктаамал организастап турар. Аныяктар-биле шериг-патриоттуг ажылче онза сагыш салдынган. Хоочуннар-биле ужуражылгалар доктаамал эртип турар. Ат-сураглыг кижилер-биле аныяктар, школачылар бо-ла ужуражы берген турар.

Музейниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл юбилейин демдеглеп тура бистиң ажылышке мергежилдиг эртем ажылдакчыларывысты адавайн барып болбас. ТАР төөгүзүнүң килдис эргелекчизи М. Б. Кенин-Лопсан, совет ниитилел төөгүзүнүң килдис эргелекчизи А. Д. Дамдынчап, бойдус килдизиниң эргелекчизи К. Ш. Монгуш, фонд эргелекчизи Т. С. Нурзат, улуг эртем ажылдакчызы Е. З. Осмоловская дээш өске-даа эртем ажылдакчыларын маңаа адап болур.

Республиканың чурт-шинчилел музейиниң коллективи партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур, чонга бараан болур хүлээлгезин улам иделкейжидер дээш моон соңгаар-даа күженнишкиниң ажылдаар сорулгалыг.

Е. БАЙКАРА.
Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң директорунуң оралакчызы.

ЧУРУКТА: Чурт-шинчилел музейиниң залдарының бирээзинде.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

МАЛЧЫН БҮРҮЗҮ ЧАГЫЛГАЛЫГ

Бистиң «Шамбалыг» совхоз республиканың база бир улуг, тараалаң ажыл-агыйларының бирээзи. Ооң-биле чергелештир мал-биле ол база байлак. Чүгле хойнуң баш саны безин 12 муң ажып турар. Ону тус-тус бригадаларга үскен. Бо хүннерде кол-ла сорулга—малдан немелде деңзиниң алыры болур. Ынчангаш хойжуларывыстың бир чамдызы Кара-Хаак ында Улуг-Шивилиг, Оңдум ынчаар чайлап турар. Тайгалаан, инекчилер база хөй. Ырак-чоокта ниитиниң малын каракташ малчыннар иштики-даштыкы амыдыралдан чыдып калбас ужурлуг. Ынчангаш совхозта партком, ажылчын комитеди малчыннар чагыгларын өй-шаанда алган турарынче улуг кичээнгейни салып келген. Үстүнде ады үнгеи ырак-узак черлерже чүгле ЗИЛ-157-биле чедер. Ук бригаданың бригадири чоктаар санында-ла бригада кежигүннериниң солун, журнал, чагааларын ыяап-ла алгаш чоруур кижи. Кызыл чанында база кезек аалдар бар. Ынаар суг дажыыр автомашина база хүнүң чыгы чоруп турар. Ол бир талазында бодунуң дорт хүлээлгезин күүседир, ооң кадында хамаарышкан аалдарга почта чедирер кылдыр ажыглаттынып турар дээрзи билдине берген боор.

Совхоз төвү Шамбалыг суурну долгандыр турар малчын аалдарның эң ыраа—Шокар-Ыяшта. Бо аразы 28 километр. А эң чоогу мурнакчы малчын Семис-оол Монгуштуң коданынга чедир 6 километр хире. Аалдар аразы тарамык болганда ырак-чоогу-даа дөмей-ле. Борта Борис Хурактың, Кызыл-оол Кууларның, Сергей Садыңның чолаачылаан суг сөөртүр автомашиналарның ажык-дузазы алжок улуг дээрзин чугаалаар апаар. Чолаачы бүрүзүн чагы-аңгы коданнарга быжыглаан. Ынчангаш малчыннарга солун-сеткүүл чедирер почтачы кижи болганымда демги машиналарга олуруп алгаш, ээлег аайы-биле бир хүн бир, өске хүн дараазындагы бригадага чедип турар мен. Шак ынчаар аралаштыр неделяның 7 хонуунда бир бригаданың аалдарынга ыяап-ла ийиден эвээш эвес чедерим албан. Бөгүн барган аалымга келгижемге 2-3-ле хонук эртер. Ол аразында үстүнде ады үнгеи эрес-кежээ чолаачы оолдар чорук аайы-биле почтаны саадал чокка чедирип берип турар. Ынчангаш малчыннар оларга дакпыр-дакпыр өөрүшкүнү чедирип орарын кижи бола көөр, дыңнаар.

Ол чорааш оран-делегейде солун, чаа чүүлдерни, чуртувустуң тайбың дээш могаг-шылал чок ажыл-чорудулгазын хире шаам-биле тайылбырлап, таныштырып чоруур мен. База хойжу, инекчи өреге бүрүзү хөй чагыгларлыг болзун дээш суртаал ажылын чорудары база мээң дорт хүлээлгемде кирип турар. Солун-сеткүүл чагыдып номчуурунга бистиң Шамбалыгның малчыннары онза идепкейлиг. Орус, тыва дылдарда үнүп турар республика солуннары, «Агитаторнуң блокноду», бир чамдыктары «Правда», «Известия», «Комсомольская правда» чергелиг төп солуннар, «Смена», «Крестьянка», «Работница», «Юность» журналдарны бисте хөй кижи чагыткан. Эң-не идепкейлиг номчукчу малчыннарывыс Май-оол Куулар, Михаил Түлүш төп «Правда», «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарны, «Агитаторнуң блокнодун», «Работница», «Крестьянка» журналдарны чагыдып алган доктаамал номчуп турарлар. Мындыг үлегер-чижектер бисте кайы хөй.

И. ОНДАР,
почтачы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Марксизм-ленинизмниң быжыг үндезининге

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле Крымга найыралчы ужуражыышкынның дугайын МАР-ның төп парлалгазы болгаш массалыг информациязының өске-даа чепсектери тодаргай дыңнаткан. Найыралчы, чүректиң ханызындан байдалга эрткен ужуражыышкын үезинде ийи партияның болгаш күрүнениң удуртукчулары совет болгаш моол улустарның аразында чаа хевирлер-биле доктаамал байып орар харылзааларның хөгжүлдезинге сеткил ханыышкынын илергейлээнин онзалап демдеглеп турар.

МАРН ТК-ның органы «Унэн» солун эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал Азияга болгаш делегейниң өске-даа девискээрлеринге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Азияга быжыг тайбың делегейниң политиктиг байдалын кадыкшыдарынга эң дээштиг бараан болган туруп болур.

Крымга ужуражыышкын моол болгаш совет улустарның бузулбас акы-дуңма найыралының болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазының чыл демдеглелинге база бир чырыткыланчак арынны киир бижиткен деп, МОНЦАМЕ агентилел айыткан. Кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганың болгаш делегей политиказының бүгү-ле айтырыгларын чугаалажып турда үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эптиин көргүскен бо ужуражыышкын марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң сынныш дивес принциптеринге үндезилеттинген моол-совет харылзааларның бедик деңелдиин көргүзүп, ол харылзааларны улам ыңай ханыладып, калбартырынга күчүлүг идигни берип турар деп, агенство чери демдеглээн.

Америк империалистер болгаш кыдат тергиидексирекчер бөмбүрзээниң янзы-бүрү девискээрлеринге дүшкүүрлүг чоруктуң чаа-чаа одагларын тургуспушаан, делегей байдалын улам-на чидиглендирип, делегейни чаа дайын ыжаныңынга тургузуп турар деп, МОНЦАМЕ агентилел онзалап демдеглээн. Ол байдалдарда Совет Эвилели болгаш социалистиг демкаттыштырылгазының өске-даа чурттары бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының боттуг оруун, делегейге айыыл чок чорукту хандырарының оруун айтып турар. Чоокта чаа совет-барыын-герман чугаалажыышкыннар үезинде Л. И. Брежневтиң илергейлээни чаа совет инициатива ооң чырыткыланчак чижээ болур.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ АЛДАРЛЫГ ОЮ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга август революциязының тиилелгези—ленинчи өөредигниң тиилелгези-дир, вьетнам улустуң маадырлыг демиселиниң түңнели-дир деп, Вьетнамның Компартиязының ТК-зының органы «Нян зан» солун ол төөгүлүг болуушкуннуң 35 чылынга тураскааткан мурнуку чүүлүнге бижээн.

Совет Эвилелиниң япон милитаристерни чылча шапканы, боттарының салым-чолунуң ээлери болур деп улус массаларының шиитпирлиг чоруу, Коммунистиг партияның мерген угаанныг удуртулгазы август революциязының чедиишкининиң тодараткан кол фактор болган.

Делегейниң ийиги дайынынга Совет Эвилелиниң тиилелгези, ооң күчүзүнүң өзүлдези, социализм системазының быжыкканы национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кедургуушкунунге идиг берип, империализмниң колониалдыг системазының буурап дүжерин дүргедеткен. Дыка хөй улустар колониалдыг кинчи-бектиин октаап, социализм тургузуушкунунуң оруунда туруп алган. Ол демиселге вьетнам улус акы-дуңма социалистиг чурттарның дузаламчызынга болгаш кады ажылдажылгазынга үргүлчү даянып турар деп, ук солун айыткан.

Азияның каш-даа чурттарынга, ооң иштинде Кыдатка-даа национал-хосталгалыг шимчээшкинниң тиилээринге япон милитаризмни чылча шапканы таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ындыг турбуже, маоистер кыдат революциядан өскерилген болгаш кыдат улуска эвээш эвес човалаң-хилинчекти тавараштырган. Маоистер хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар ажылчын аңгының база улустарның революстуг херээнге удур демиселди калбарты берген.

Индий-Кыдаттың хамаарышпас, демократтыг болгаш социалистиг оруктап бар чоруур чурттары кыдат реакционерлерниң болгаш империализмниң ажелекчи бодалдарын боттандырарынга шаптык болуп турар. Чогум-на харын ооң ужурунда Вьетнамга, Лаоска болгаш Кампучияга удур олар калчаалыг демиселди чорудуп турар.

Вьетнам революциязы — национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш делегейниң ажылчын аңгызының база дарлаттырган улустарының төөгүлүг демиселиниң чарылбас кезээ-дир. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле сырый каттышкан Вьетнам Улуг Октябрьның эгелээн хереэ дээш демиселчилерниң мурнуу олуруунда турар деп, ВКП ТК-ның органы «Нян зан» бижээн.

Иран удуртукчуларының медеглелдери

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның премьер-министри Мохаммед Али Раджаи министрлериниң чаа кабинединиң составын бо неделяның төнчүзүнге чедир адаптар апаарын Тегеранга болган парлалга конференциязынга медеглээн. Министрлерниң кандидатураларын чурттуң президентизи Банисадр чүүлдүг деп көрген болгаш «олар шупту исламга чүс хуу бердинген кижилер» деп, Раджай дыңнаткан.

Иранның чамдык иштики айтырыгларын база премьер-министр каксы чугаалаан. Чижээ, чуртка кедээ ажыл-агый болгаш үлетпүр кооперативтерин тургузуп тургаш, ажыл чокталышкынының айтырыын шиитпирлээринге иделгел салып турарын ол айыткан. Бодунуң чазаа кедээ черлерде ооң хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни салыр бодалдыын база Раджаи дыңнаткан. «Кедээде суг, электри болгаш амыдырал-чуртталгага ачы-дуза чедирериниң турза чогуур кандыг-даа хевирлери мырыңай чогун шуут уткан-дыр бис» деп ол чугаалаан.

Барыын Европа чурттарының элчиннери-биле ужуражышкынга чүве чугаалап тура, иран парламентиниң даргазы Хашеми-Рафсанджани Иранга хамаарыштыр АКШ-тың политиказы ону делегей ниитилежилгезинге чааскаанзырадырынче угланган болгаш Каттышкан Штаттарның боттандырып турары шпиончу, сүлчээлежикчи ажыл-чорудулганы чаап-чажырар сорулганы салып турар деп медеглээн. Иранга хамаарыштыр бодунуң кемниг үүлгедиглерин миниринден АКШ шуут ойталап турар деп, ол чугаалаан.

Иранга удур экономиктиг бүзээлээшкинни тургузар дугайында Каттышкан Штаттарның шиитпирин деткий берген барыын талаңы чурттарның политиказын парламентиниң даргазы буруу шапкан. Ындыг турушту ол чурттар болгаш Япония АКШ-тың ыйылышкыны-биле ээлеп алган деп, ол демдеглээн.

Имамның угланышкынының эдерип салган студентилерниң Иранда тудуп, шпионнап турган дээш буруудап турары америк элчин чериниң турган ажылдакчыларының дугайында айтырыгны иран парламент шиитпирлээр апаар деп, Хашеми-Рафсанджани база дагын бадыткаан.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадордан медээлер ёзугаар алырга, чоңга удур дерзии ёзу-чурумну дужүрер дээш демисежип турар патриоттуг күштерге удур реаксылыг чагырыкчы хунтаның дерзии үүлгедиглерин америк шериглер херек кырында удуртуп эгелээн.

Чурттуң найысылалы Сан-Сальвадор хоорайда солдаттар эндере чыылган, олар АКШ-тың шериг албанныгларының командылалы-биле чурттакчы чонну массалыы-биле үжеп, тудуп хоругдап турар. Сальвадор болгаш даштыкы журналистерниң дыңнатканы ёзугаар алырга, шаажылакчы шериг кезектериниң командирлери чүгле англи дыл кырынга чугаалажып, шериглерге боттарының дужаалдарын хелемечилерни дамчыштыр берип турар.

Эрге-чагыргаларның дерзии үүлгедиглеринге болгаш ядыы-туренги чорукка удурланган кедээ черлерде тараачыннарны шаажылааарынга америк шериг «чөвүлекчилери» болгаш Сайгон эрге-чагырганың шериг албанныгларындан келген хөлезиленикчилер киржип турар. Вьетнамга удур ажыглаан дерзии арга-методтарны олар Сальвадорнуң патриоттарынга удур калбаа-биле ажыглап турар.

Хунтаның шериглериниң болгаш бот-камгалалының улусчу күштериниң аразынга тулчуушкуннар чурттуң хөй районнарында үргүлчүлеп турар. Чижээ, кадыг-дошкун тулчуушкуннар Панамериканың улуг оруунга сөөлгү үеде болган. Чоннуң революстуг армиязы деп тура-халыкчы организацияның отряды чурттуң чугула стратегтиг ол оруун элээн каш шактарның дургузунда ээлеп келген.

Реаксылыг ёзу-чурумга бараан болган фашистиг дээрбечилер Сальвадорнуң хоорайларында улам калчаарап турар. Чүгле Сальвадор хоорайга безин сөөлгү хүннерде демократтыг шимчээшкинниң 25 активчилерин кедергей барымын үзеллиг дээрбечилер өлүрген.

Чагырыкчы хунтаның чоңга удур политиказын шүгүмчүлээн депшилгелиг сальвадор чогаалчы Сауль Флорестиң амы-тынынга өлүрүкчүлер чоокта чаа халдаашкын кылган. Ук халдаашкынның үезинде чогаалчының кадайын олар өлүргеннер; а чогаалчы боду таварылга боор диириг арткан.

МАНАГУА. (СЭТА). Фашистиг хунтаның шериглеринге удур Сальвадорнуң революстуг организацияларының дайынчы демиселинге Никарагуаның хамаатылары киржип турар дээн Сальвадорнуң парлалгазының нүгүлдүг дыңнадыңы «Чаа Никарагуа» деп информастыг агентилел буруу шапкан. Шак мындыг нүгүлдээшкин болза аныяк Никарагуа республиканга удур агрессияны белеткээринге чылдак болуп турар дээрзин Никарагуаның чазаа чаңгыс эвес удаа демдеглеп келгенин ол агентилел айыткан.

АФГАНИСТАННЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАБУЛ. (СЭТА). АДР-ниң чазааның медеглелин бөгүн анаа болган парлалга конференциязынга чарлап номчаан, ук медеглелде айыткаңы болза:

«АКШ-тың, Английаның болгаш Барыын чүктүң чамдык өске-даа чурттарының империалистиг бөлүктери, а ол ышкаш кыдат гегемонистер база оларның эдеринчилери афган контрреволюстуг отряд чепсектиг отрядтарны Пакистанның болгаш Иранның девискээринге белеткээр талазы-биле базаларны ажыглавышаан, Афганистанның чонунга удур чарлаваан дайынын ам-даа уламчылап турар. Реаксылыг күштер афган улустуң тайбың амыдыралын үрээрин, аңаа санап четпес айыылды болгаш хилинчек-човуланы тавырыштырарын оралдажып турар. Чепсектиг демиселдиң чорударының эң-не дерзии хевирлерин дээрбечилер ажыглап турар. Химиктиг чепсекти оларның ажыглап турарының фактылары илерээн. Химиктиг чепсекти оларның ажыглап турары делегейниң хөй-ниитизи, Каттышкан Нациялар Организациязы, демократтыг бүгү чурттар болгаш делегейниң депшилгелиг организациялары шыңгыы буруу шапкан.

Бо чылдың март 25-те Герат можуга америк химиктиг гранаталар афган эрге-чагыргаларның холунга кирген турганы бүгүдеге билдингир болгай, оон аңгыда нерви системазынга кедергей хоралыг бүдүмелдерни дээрбечилер бо чылдың июнь-нуң эгезинде Кабулдуң элээн каш школаларынга болгаш өөредилге черлеринге ажыглааннар. Ол дерзии болгаш кедергей каржы үүлгедигниң түңнелинде 250 ажыг афган оолдар, уруглар — школаларның өөреникчилери аары-биле хораннанган.

Контрреволюстуг күштер боттарының дээрбечи халдаашкыннарының үезинде химиктиг чепсекти ажыглаарын ам-даа уламчылап турар. Чижээ, дээрбечилер бо чылдың июль 6-ның дүнезинде Газни хоорайже халдааннар. Дээрбечилерниң халдаашкынын ойтур шапкан соонда афган армияның солдаттары АКШ-ка бүдүргеи «М-112» деп үреглекчи химиктиг чепсекти тып алган, ында мынчаар бижээн болган: «Оваарымчалыг. Хоран. Дээп болбас. Хорангазтыг».

АКШ-ка бүдүргени химиктиг чепсектерни делегей ниитилежилгезиниң чөгүүр төлээлери-биле кады хынап көөрүнге болгаш амгы үениң эң-не чаа бөө-чепсээ даштыкыдан ап турар контрреволюстуг дээрбечилерниң ук чепсектерни ажыглап турарын истеп хынаарынга белени Афганистанның чазаа илергейлеп тур.

АКШ-ка, Кыдатка, Иранга, Египетке болгаш Италияга бүдүргеи өске-даа бөө-чепсектерни дээрбечилер-биле тулчуушкуннарның үезинде афган армияның шериг албанныглары база хунаап алганнар, ол бөө-чепсектерни бо чылдың июль 18-те Кабулга болган парлалга конференциязының үезинде журналистерге көргүскен.

Афган контрреволюстуг дээрбечилерни химиктиг чепсек-биле хандырып турарынга Афганистанның чазаа ханы килеңнээшкинниң илергейлеп, шыңгыы удурланып тур, ынчаарга химиктиг чепсекти ажыглап турары дүрүм чок болгаш кижизиг эвес үүлгедиг болуп турар.

Үрегдекчи үүлгедиглерни болгаш дорт агрессияны кылырынга боттарының девискээрлерин дээрбечилерге берип турар кожа чурттарның чазактары болгаш ол ышкаш дээрбечилерге, өлүрүкчүлерге химиктиг чепсекти берип турар АКШ-тың болгаш өске-даа империалистиг чурттарның шериг ведомстволары ол дерзии үүлгедиглер дээш бүгү харысалганы чүктээр дээрзин АДР-биле кожа чурттарның чазактарынга АДР-ның чазаа сагындырып тур.

Делегей империализминиң, хамыктың мурнунда АКШ-тың империализминиң Афганистанда кем-буруулуг үүлгедиглеринге удур шыңгыы удурланышкынны илергейлээринче, бодунуң хосталгазын болгаш бүрүн эргезин камгалап турар тайбың афган улуска ээлдек четпес хилинчек човуланы тавырыштырарынче угланган империалистерниң кем-буруулуг пландарын үзеринче демократтыг бүгү күрүнелерни, национал болгаш депшилгелиг шимчээшкиннерни, делегей организацияларын болгаш бүгү делегей ниитилежилгезин АДР-ның чазаа кыйгырып тур».

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдаан

УЗБЕК ССР. Чогаалчы Хамид Гулямның «Өлүм чок чорук» деп романы Туркменистанга Совет эрге-чагырга дээш демиселчилерге тураскааттынган. Чогаалчының чаа ажылын 1980 чылдың Күрүне шаңналынга саналдап киирген.

Хамид Гулямның чогаал ажылы хөй талалыг. Ол бүгү чуртка билдингир, даштыкы дылдарже очулдурттунгулаан шүлүктерниң, шүлүглелдерниң, шиилерниң, тоожуларның, публицистика чогаалдарының автору. Чогаалчы хөй-ниити амыдыралында идепкейлиг киржип турар, улус депутаттарының Ташкент хоорай Совединиң депутады.

Узбек литератураның хөгжүлдезинге улуг салыышкыны дээш Х. Гулям Күш-ажылдың Кызыл тук болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: чогаалчы Х. Гулям.

В. КАВЕЛИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЙЫНЧЫ ЖАНРНЫҢ ДАЙЫНЧЫЛАРЫ СИГЕНЧИЛЕРДЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чедиишкинниг уткуур дээш республиканың чер ажылының ажылдакчылары бар аргаларны долу ажыглап, планның даалгаларын ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Ам республиканың кодээ ишчилериниң мурнунда чугула сорулга тургустунуп, ниитиниң малынга быжыг чем-сүүрну тургузар дээш кампания шапкынчаан. Культура ажылдакчылары бо чугула кампания үезинде культура-массалыг ажылдарны калбартыр дээш боттуг планнарны баш бурунгаар тургускаш, тодаргай ажылдарны кылып чорудуп турарлар. Чайгы күскү сезоннар үезинде агитбригадаларның ажылы чогумна ынчаан костур. Ындыг агитбригадаларны амгы үйнерде республикада бар чээрби дөрт автоклубтар болгаш ажыл-агыйларның тускайлаан автомашиналары хову, шөлдерниң төптеринге чедирип, концерт, лекция, беседалар-биле хандырып турар. Бо чылдың часкы үезинден эгелээш агитбригадаларның бот-тывынгыр артистери мал өолдаашкынының үезинде часкы черни болбаазырадып турар кодээниң ажыл-ишчилеринге аалчы болуп, 458 үнүүшкүннерни кылган, а оларның концерттерин 41572 кижи сонуургап көрген.

Амгы хүннерде агитбригадаларның бот-тывынгыр артистериниң ажыл-ижи база чымыштыг. Олар дыштаныр хүннерде-даа, ажыл шагынын сөөлүнде-даа мал чеминиң белеткелчилериниң доктаамал аалчылары. Агитбригадаларның ажыл планын партия организацияларынга бадылап, үнүүшкүннериниң графигин тургускан. Бадылаттынган график ёзугаар агитбригадалар сигенчилерге доктаамал чедип турарлар. Боттарының дааганы хүлээлгезинге ак сеткилдиг, эки ажылдыг коллективтерниң саны немежип турар.

Эрзинниң «Хүлүмзүрүг» агитбригадазының ажылы мактаалдыг. Оон удуртукчузунда культура ажылының хоочуну Нина Кыргысовна Сакты-Сүрүн ажылдап, ажылды бо чугула кампания хүннериниң үезинде улам экижиткен. Агитбригаданың бот-тывынгыр артистеринде янзы-бүрү мергежилдиг кижилери хаара туттунган. Агитбригаданың ажылынга СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи боттуг удуртулганы берип, лекторлар-биле база хандырган. «Хүлүмзүрүгнүң» барган черлеринге сигенчилер чүгле концерт көрүп алыр эвес, ханы утказы лекциялардан даштыкыда болуушкуннарны, чурттуң база республиканың ажыл-агыйжы чедиишкиннерин таныжып турарлар. Ук агитбригада частан эгелээш бо хүннерге чедир 30 үнүүшкүннерни кылган. Оларның солун программалыг концерттерин 760 кижи көрген. Бот-тывынгыр артистер ам Тестиң Гере-Хөлдүнүң шынаазында, Нарынның Кычык, Артыштыг деп ырак-узак черлеринде сигенчилерде, малчыннарда келиксенчиг аалчы болуп турарлар.

Барыын-Хемчик районнуң бот-тывынгыр артистери мал чеми белеткелчилериниң доктаамал аалчылары. Районда ниитизи-биле сес агитбригадалар бар. Оларның иштинден Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының чанында «Мажалык» агитбригаданың ажылы үлегерлиг. Оон бот-тывынгыр артистери база-ла үнүүшкүннүң графигин үспейн ажылдап турарлар. Агитбригаданың удуртукчузу Чөйгаммаа Көгел концерттиң репертуарын үргүлчү чаартып, оон идейлиг утка-шынарын бедиткен. Концерттиң программазы янзы-бүрү. Ол ышкаш күүседикчи бүрүзү боттарынга хамаарышкан номерлерни бедик мергежилдии-биле күүседип турарлар. Ыры, шүлүктен аңгыда шоодуглуг көргүзүглерни, хөй кижи киржикчилиг танцыларны оон сонуургап болур. «Мажалыкчылар» Шекпээрниң Көк-Кежигде, Суг-Кажаада, Улуг, Биче-Аянгатыларда сигенчилерге аалдап чорааннар. Оларның солун концертин совхозтуң 1200 хире сигенчилери сонуургааннар.

«Барлык» совхозтуң Хөндергейде, Аксы-Барлыкта, Шөлдээ-Мажалыкта, Өртен-Тей бригадаларында сигенчилеринге база аалдап чорааннар. «Хемчик», «Дөң-Терезин» совхозтарның хову турлагларынга база чорааннар. «Мажалыктың» концертин ниитизи-биле 2100 ажыг сигенчилер сонуургааннар.

«Хемчик» совхозтуң Культура бажыңының чанында «Чалыы назын» агитбригадазы ажылдап, ажыл-агыйның хову турлагларын шуптузун кезээн.

Өвүр районнуң Культура бажыңнарының чанында «Чадаган», «Хомус», «Аян», «Аржаан», «Көге-Буга» деп агитбригадалар бар. Хандагайтының «Чадаган» агитбригадазы үнүүшкүннерни доктаамал кылып турар.

Республика төвүнден ырак черлерде турар районнарның Культура бажыңнарының агитбригадалары бо чымыштыг үеде ажылын черле улам күштелдирери чүүден эргежок чугула. Тожу районнуң «Артыш», «Азас», «Чөйган», «Хүнчүгеш» агитбригадалар 46 удаа концерттерни көргүскүлээн. Сигенчи бригадалар суур төптеринден ырак, оларга машиналыг чедери ындыг белен эвес-даа болза, Тожунуң бот-тывынгыр артистери үнүүшкүннерни үспейн турар.

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң сигенчи бригадалары тайга-сыннар ажылдыр турар. Күнгүртүгнүң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери арт-сынга бертенмейн, өл-чаъска-даа торулбайн, ажыл-агыйның сигенчилеринге аъттарлыг чедип, боттарының концерттерин бараалгадып турарлар.

Келир кышта ниитиниң малынга быжыг чем-сүүрну тургузар херекке республиканың бот-тывынгыр артистери боттарының биче эвес үлүүн киирип, партияның XXVI съездизин төлептиг уткуурунуң хемчеглерин ап турарының херечизи бо болур.

Агитбригадаларның концерттериниң репертуарын түрчериң амыдыралынга чоок кылдыр тургузары оларның удуртукчуларының чогаадыкчы ажылының кол түңнели болур. Концерттерни таарыштыр тургускан сценарийлер-биле чорудары кузенчиг. Хову, шөлдерде мурнакчыларга тураскаадып, ажыл-ишчи кижилерниң хей-аъдын көдүрер ужурлуг. Ол ышкаш агитбригадаларның үнүүшкүн бүрүзүн комплекстиг кылдыр чорудары агитбригадаларның хүлээлгези болгаш чүгле концерттер-биле кызыгаарланмайн лекторлар, эмчилер, чонга ачы-дуза чедиреринин ажылдакчыларының киржирин чедип алыр херек. Чүгле мону чедип алганда, СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырып турарывыс ол болур.

У. ТОЮНДУП.

Улусчу-чогаадылга болгаш культура чырыдыышкын ажылының республиканың эртем-методиктиг төвүнүң методизи.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ҮННЕРИ

АЛДЫННАЛЧАК АЙ

Алдыннаалчак кадыыр ышкаш,
кышкы ай бо
Арыг, шөлээн астынып кан,
элдептиг-даа...
Ушкан куш дег,
шимээн чокка черни кырлап,
Уруг чаштын
чырык дужу ужуп чоруур.
Дүн...
Дыш...
Ак-көксүмээр харлар безин
Түре көрүп шыдаттынмас—
чылчырыктаар!..
Шак бо дүне, кымның-на ийик, буруузунган
Сагыш-чүрээ
амыр-дышты билбейн турар.

Елена СТЕФАНОВИЧ
(Чита)

СӨГЛЕП БЕРЕЙН

Куу чок хөлдүн кударалы
соксай бербес,
Курган калган үнүш
дагын чечектелбес.
Эалдек, чымчак ырларымны
билип алгаш,
Эът чүрээң ханызындан
харалдаар сен.
Эртинем дег чажыдымны,
уннумнү сээ
Эскит-тудуу чокка бүрүн
сөглеп бээр мен.
Эге чаңгыс чүрээм
боорун күзезинзе.
Эмин эрттир кошкаам
кылдыр бодай бербе.
Салгын-сырын турбас болза,
Чаагай, арыг сеткилдиг
боол артар боор бе?
Тейге дениней кайгамчыктыг
бедиктерни,
Терең сугну кудук-биле
хемчээп боор бе?
Мочургалар частып келир...
Арыг сеткил
Борбак чүрээм болуп чоруур
херел болган.
Ынакшылды сөглеп көөр
дээш чадап кагдым,
Ынаам сеңээ ынакшааным
ындыг-ла боор.
Орбас-чытпас чалгыгларга
дөмейлежип,
Орлан-шоваа салгынчыгаш
болгай-даа сен.
Кады чоруур аргазын-на
бодап чораащ,
Хамык хөннүм эргеленип
сөглеп берейн.

Онайгул ТУРЖАНОВА
(Казах ССР).

Дөзеш шүлүктерден

ХҮРЕШ

Байырлалда дээскиндир чон-даа им-чам,
Баштың улус мөгелерни салдырыпкан.
Саадапкан көрүкчүлер кыйбыңайнып,
Сагыш аарып, хүрешке-ле чагыртыпкан.
Чогуур черде — өгбе кижи шииткекчи боол,
Шодак-шуудаан баглап берип, сургаан орар:
«Адалардан салгап келген чанчылдар бар,
Адын сыкпас, ужуп бербес — октаар херек!»
Ынаар ашак хомудаар-даа: «Чогенчиин аар,
Ындыг кижи маңаа чүге көстүп келген,
Дизээлежип тургаш канчаар, октавыт даан,
Дидим болгаш кашпагайлар хүрежир чоор!»
Кажар чүвен арга-хорга хереглепкеш,
Каттырбышаан, бажын ажыр көдүрүп кээр.
Алгы-кышкы шимээн дендээр: «Кадыг эрни,
Адазын-даа ылгап чоорул, куш-ле билгей!»

АЪТ ЧАРЫЖЫ

Ачалардан сургаг-йөрээл алган оолдар
Ажык хову кайы сеп дээш кылыйтыптар.
Чоргааралдар хөректерде хайнып чоруур.
Чонну болгаш алдар-адын көстүп чоруур.
Аъг аксын тыртар чери ам-даа ырак,
Албадап-ла шүүргедексеп чоруурлар бар.
Олар чогум доктаар чериң хемчээлинден
Оранчокта айга чедир күзеп чоруур.
Чүгүрүктер, эликтер дег, согуннаалган,
Сүрүүшкүнге хензиг-ле күш четпейн барган!
Хат дег, дүрген ужуга бээр хүлээлгезин
Кара-дайның уткалы бе? Канчап барды!
Дидирешкен дуюглардан черим сирилээр,
«Тиилелге кымныыл?» дижип маргышпышаан.
«Кара-дай доо, аткан от дег, кушталып ор!
Калыладыр ужур-даа чок көрем, чонум!»

Маркабай АЛМАТОВ
(Кыргыс ССР)

УЖУРУ ЧҮЛ?

Күдүйгүже ажыг-шужуг
база берген,
Кужур агы чүге мынчаар
буурарды?
Ынакшааны кара черде
хөмдүрген бе?
Ыстап-шылаан сеткилдерни
эмнеп тур бе?
Алдын-сарыг чечээ туржук,
дөзүнге дээр
Агының ам ажыг болган
ужуру чүл?
Шагда калган ынаам ам-даа
сагындырып,
Сарыннаалы көскү-хөрээн
өйүп тур боор.

Василий ЧОНГОНОВ
(Калмык АССР)

ЧАА БАРААННАРНЫ ЧОНГА

Литов ССР. Республиканың чиик үлетпүр бүдүрүлгелеринге идик-хептиң хөй-хөй модельдери чаартынып турар. Конструкторлар болгаш модельдер чогаадыкчылары уругларга, аныяктарга кылыгларны онзагай кичээнгей-биле чаартып турар. Тоннар, костюмнер, платьелер болгаш өске-даа идик-хептер эптиг, чараш, янзы-бүрү өңнерлиг кылдынып турар.

Чурукта: уруглар хептерниң чаа хевирлери.

А. ПАЛЕНИСТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы

ЭҢ ЧАРАШ БОЛУР

Бистиң республиканың найысылалы Кызыл хоорайның кол магистралы — Кочетов кудумчузун чаартып кылыр ажылдар кидин түлүк ургүлчүлевишаан. Оон кол тудуг ажылдарын элээн каш организациялар чорудуп турар. «Тыва тудуг» трестиң 81-ги тудуг эргелели, кудумчу асфальтылаар талазы-биле тускайжыткан үш дугаар тудуг эргелели, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң бот-орулга-чарылгалыг участогу болгаш оон-даа өске организацияларның ажыл-ишчилери ол кол кудумчуну чаартып кылып турарлар.

Бо хүннерде көвүрүгден Чехов кудумчузунга чедир асфальтылаар ажыл дооcту берген. Тротуар салыышкыны доозулган. Ам газоннарны дерип кылыр, ыяш тарып олуртур ажылдар эгелээн.

Кудумчу чаартыр штабтың удуртулгазы-биле механизм болгаш автотранспорт ажыглалы ол тудугда эки чорук турар. Кочетов кудумчузун чаартып кылырын ноябрь 7-ге чедир доозарын тудугжулар хүлээнген. Ол дээрге эңне көрүштүг, чараш, чаагай-жыттыңган кудумчу апаар.

М. КАРА-ООЛ.

XXII Олимпиаданың изи-биле

ЭҢ УЗУН, ААР...

Москвага болган Олимпиадага эң узун кижилер баскетболистер болган, оларның 12-зиниң узуну 2 метр 10 сантиметрден өрү турган. Бистиң В. Ткаченковус «рекордсмен» болган—2 метр 20 сантиметр; херээжен баскетболистерниң аразындан эң бедик кижи совет спортсмен У. Семенова—2 метр 10 сантиметр. Ынчаарга 33 гимнасчы кыстарның узуну 1 метр 50 сантиметрден ашпаан. Спорттуң ол левирнинге кирипкеннерден эң-не «аар» деңзилиг кижи 1 метр 61 сантиметр узун болгаш 55 килограмм деңзилиг венгр гимнаст Е. Овари болган. Корей Улус-Демократтыг Республикадан келген 14 харлыг Мен Хи Чой 1 метр 35 см бедик-даа болза, чүгле... 25 килограмм деңзилиг болган. Эңне аар деңзилиглер аар шой көдүрүкчүлери болганнар. Оларның аразындан чех Б. Браум онзаланып—160 килограмм (оон узуну 1 метр 98 сантиметр) чедип турган. Ынчаарга классиктиг хүрештиң мөгелеринден румын Р. Колреан 170 килограммны «баскан» (оон узуну 1 метр 94 сантиметр).

ИЙИСТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

XXII Олимпиаданың спортчу оюннарынга янзы-бүрү маргылдааларга кезек ийистер чедиишкиннинг боол үнгеннер. Чижээ, алышкылар Сергей биле Анатолий Белоглазовтар Оюннарга дыка олчалыг болганнар: хостуг хүрешке киришкеш, оларның кайызы-даа «алдын» алган. Анатолий 52 килограмма чедир деңзилиг мөгелер аразынга, а Сергей 57 килограмм чедир деңзилиг мөгелерден чемпион боол шылгараанар. Германчы Демократтыг Республикадан келген алышкылар Бернд биле Йорг Ландфийгтер башкарыкчы чок ийи кижилиг эжер хемелерниң маргылдаазынга тиилээш, алдын медальдар-биле база шаңнатканнар. А оларның соондан мызырты келгеш, совет ийис алышкылар, Юрий биле Николай Пименовтар, «мөңгүннү» өскелерден «хунаап» алганнар. Болгар селемечилер Василь биле Христо Эртопольскийлер селемележир маргылдаага эң тергиндээн бөлүкке каттыжарэргени чедип алганнар. Олар база-ла кады төрээн ийис алышкылар. Венгр салгын хемезиниң башкарыкчылары Холт биле Саболч Детрелер «ужугар голландей» дээр хевирниң салгын хемелериниң маргылдаазынга «хүлерни» алган ийистер болган. Ынчаарга чиик атлетиканың маргылдааларынга киришкеш итали ийис алышкылар Мауриино биле Джорджо Дамилано оларның спортчу чедиишкини ийи аңгы болган: Мауриино 20 километрге спортчу кылашка чемпион болган, а Джорджозу—ол маргылдааны чүгле 11 дугаарында кээп дооскан.

МЕДИЦИНА ТЕХНИКАЗЫНЫҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Август 26-дан сентябрь 9-ка чедир Москвага «Кадык камгалалы, медицина техниказы, болгаш эмнелге херекселдери»—«Кадык камгалалы-80» деп делегей делгелгези болур. Оон бир кол адыры совет экспозиция. Медицина техниказының дугайында делгелгениң оргкомитединиң кежигүнү, ССРЭ-ниң медицина үлетпүрүнүң министриниң оралакчызы Вячеслав Дворяковский ПМА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

— «Кадык камгалалы-80» дээрге, медицинаның үндезин ишчилелдериниң, кадык камгалалды организастаарының, медицина техниказын болгаш эмнелге херекселдерин чаартырының талазы-биле эртем-техниктиг чедиишкиннерин көргүзүп турар ийиги делгелге болур.

ССРЭ-ниң «Кадык камгалалы-80» деп экспозициязы делгелгеде эң-не улуг адыр болур. 14 муң дөрбелчин метр шөлге үш муң ажыг экспонаттар салдынар. Бо делгелгеге Ада-чурттуң бүдүрүп үндүрген хөй-хөй техниказы кирер. Чоннуң медицина хандырылгазын экижидеринге улуг арганы берип турар кадык камгалалының бир чугула баазазы ол. Ол адырга хол-ла экспонатты ССРЭ-ниң Медицина үлетпүрүнүң министерствозу делгеп турар. Медицинаның бүгү-ле салбырларында ажыглап турар муң-муң техниканы ук бүдүрүлге көргүзер.

Сөөлгү чылдарда бисте медицина техниказы бурунгаар базымны кылган. Ол үндезини-биле чаартынган оон арга-кураларын калбарган. Медицина техниказын тургузуп турар эртемниң болгаш техниканың чаа-чаа чедиишкиннерин ажыглап турар бис. Чижээлээрге, радиоэлектроника талазы-биле интегралдыг схеманы, физиктиг шилдерге — волокно болгаш стержень дамчыштыр чырык өттүр херекселдерни, химияның полимерлеринге — чаа материалдарны, камгалал чүүлдерни болгаш өске-даа херекселдерни ажыглап турар.

Микроэлектрониканың чедиишкиннер чүрек аарыгларының диагнозун тургузарынга улуг рольду ойнаан. Чижээ, электрон-херел хоорээзиниң экранынга көстүп келир электро-кардио-медээлерни болгаш өске-даа медицина-биологиядыг информацияларны хайгаараарынга болгаш сактып алырынга дискреттиг осциллоскоп улуг ужур-дузалыг. Биосигналдарны үр үеде өөренир, оон туржук оларны хемчээр ажылдарны чорудар арга чедип алдынган.

Ингаляция наркозунуң амгы үедеги аппараттары Москвага делгеттинер. Улуг, ортумак болгаш биче күчүлүг кезип эмнээр салбырларга наркозту бүгү-ле методтарга дүүштүр кылып болурунуң аргалары тургустунган. Наркоз кылыр бүдүмелдерни газтыг холумактарның шимчээшкинин математиктиг арга-биле санап каан. Оон түңнелинде наркотик бүдүмелдерниң хемчээлиниң болгаш берип турар хоюдугнуң концентрациязының өзүлдези элээн экижээн.

Физиктиг оптиканың чедиишкиннеринге ажыглап турарының чижээнге, волоконнуг оптиканы дамчыштыр чырыкты болгаш херелди дамчыштыр эндоскоптиктиг херекселдерни айтып болур. Оон дузазы-биле кижиниң эът-ханының бир черинден фото болгаш рентген-биле, ол-ла үеде өске кезээнден термографиктиг чуруктуда тырттырып болур.

Совет Эвилелиниң делгелгези чүүлдеринден кадык камгалалдың албан черлериниң дериг-херекселдерин база сонуургап болур. Чогум чеже кылыг барын санаары берге. Оларның аразында автомат дузазы-биле башкарар операция столу, аар ажылдарны механизастаан дериг-херекселдер бар. Диш эмчизиниң кабинедин дерээшкончуг солун. Мында бүгү-ле чүвени бедик деңнелге кылган.

Бистериң кадыг кадан кылган хачылар эмчи специалистерниң кичээнгейин хаара тудар. Ындыг хачылар ортумаа-биле он чыл дургузунда эмчилерге бараан болур.

«Кадык камгалал-80» деп делгелге медицина техниказының моон соңгаарты хөгжүлдезинге улуг идигни бээри чугаажок.

(ПМА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 10.40 — Эртенги сула шимчээшкин 11.05 — Мультфильмнер программазы: **«Ынакшаан булут», «Калчаа аарыг поезд».** 11.30—**«Цыган»** деп хөй серияныг телефильмниң үшкү сериязы. 12.50— **«Рязань омаалштар ойнакчылары»** деп уруглар ансамблиниң концерти 13.20 — **«Кино аян-чорукчуларының клуву»** Ю. А. Сенкевич башкарар. 14.20— Медээлер. 14.30—16.00 —Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — Чогаадыкчы каттыжыышкыннарның документалдыг фильмнер программазы **«Экран», «Бичии хоорайларның сагыш салыышкыны», «Кыдыкы дээрбек ындында».** 17.05 — Ыры болгаш танцының **«Литвова»** деп ансамблиниң концерти. 17.40— **«Олимпийжилер бистерниң аравыста». «Хөм мячик» клувунуң шаңналы.**

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.40— **«Отчугаш».** Дамчыдылга 19.10 — **«Тыва неделя».** Информастыг программа. 19.15 —Чарлалдар. 19.35 —**«Олимпиада-80. Хүн бүрүде».** Июль 30-нуң кинодемдеглели. 19.55 **Бөгүн делегейде.** 20.10—«Лириктиг миниатюралар». Фильм-концерт. 20.20 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. **«Торпедо— «Спартак».** Ийиги тайм. **«Торпедо»** стадионундан дамчыдылга. 21.05— **«Цыган»** деп хөй серияныг уран-чечен телефильмниң дөрткү сериязы. 22.30—**«Үе».** Информастыг программа. 23.05 — **«Эрмитаж».** Петровск үезиниң культуразы. Эрмитажтың директору Б. Б. Пиотровский чуве чугаалаар. 23.35 — **Бөгүн делегейде.** 23.50 — 00.45 — Делегейниң социалистиг чурттарының бал танцызының дөрткү конкурузунуң киржикчилериниң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.25—**Маңаа орус лира ырлап турган».** Фильм-концерт. 19.05 — Бис БАМ-ны тудуп тур бис.

КЫЗЫЛДАН

19.35— **Аныяк үнер».** Дамчыдылга 20.00 — **«Мэри Ирвинг».** Уран-чечен телефильм. 20.40 — 21.30 **«Ындыг аныяктар».** Документалдыг фильм.

агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас.

Барыын талакы районнарга 28—33, өске артканнарынга 21—26 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар. Агаарның температуразы 30—32 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Стеллага тураскааткан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холун эккел, өннүк» 9.40. **«Оожум океанның дээрбечилери»** (2 серия-лыг) 11.40, 14.30, 20.30. **«Харда леопард»** 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мөзээн альпинистин чанында отель» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ужудукчу Пиркстиң илередкени» 14.30, 16.30, 18.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2069.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01729.